

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

Природничо-географічний факультет

Кафедра географії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **Туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району**

Студента II-го курсу групи МНЗ
Освітньої програми Науки про Землю
Спеціальності 103 Науки про Землю
Галузі знань 10 Природничі науки
Ступеня вищої освіти магістр
Якимця Дмитра Дмитровича

Науковий керівник: Яцентюк Ю.В. доцент кафедри
географії, доцент, доктор географічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця – 2019 рік

АНОТАЦІЯ

на дипломну роботу:

«Туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району» магістранта
кафедри географії природничо-географічного факультету

Якимця Дмитра Дмитровича

Дипломна робота магістранта присвячена дослідженню туристично-рекреаційних ресурсів Теплицького району Вінницької області. У роботі висвітлено теоретичні основи дослідження туристичних ресурсів. Проаналізовано останні публікації у галузі туристично-рекреаційних ресурсів. Охарактеризовано туристичні ресурси Вінницької області. Простежено розвиток зеленого туризму у регіоні. Зібрано та систематизовано інформацію про природні та історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району. Досліджено і охарактеризовано природно-заповідний фонд регіону як туристично-рекреаційний ресурс. Розроблено карту туристично-рекреаційних ресурсів Теплицького району.

Ключові слова: Теплицький район, туристично-рекреаційні ресурси, заповідні об'єкти, туризм, рекреація, рекреаційний комплекс.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів (2 рисунки і 3 таблиці), висновків, списку використаної літератури (102 назви). Загальний обсяг – 65 сторінок.

АННОТАЦИЯ

на дипломную работу:

«Туристско-рекреационные ресурсы Тепликского района» магистранта
кафедры географии естественно-географического факультета

Якимця Дмитрия Дмитриевича

Дипломная работа магистранта посвящена исследованию туристско-рекреационных ресурсов Тепликского района Винницкой области. В работе освещены теоретические основы исследования туристических ресурсов. Проанализированы последние публикации в области туристско-рекреационных

ресурсов. Охарактеризованы туристические ресурсы Винницкой области. Прослежено развитие зеленого туризма в регионе. Собрана и систематизирована информация о природных и историко-культурных туристско-рекреационных ресурсах Тепликского района. Исследован природно-заповедный фонд региона как туристско-рекреационный ресурс. Разработана карта туристско-рекреационных ресурсов Тепликского района.

Ключевые слова: Тепликский район, туристско-рекреационные ресурсы, заповедные объекты, туризм, рекреация, рекреационный комплекс.

Структура и объем работы. Дипломная работа состоит из введения, трёх разделов (2 рисунка и 3 таблицы), заключения, списка использованных источников (102 наименования). Общий объем - 65 страниц.

ANNOTATION

on diploma work

"Tourist-recreational resources of Teplitsky district"
of magistrant of department of geography of naturally geographical faculty
Yakimets Dmitro Dmitrovich

Master's thesis is devoted to the study of tourist-recreational resources of Teplitsky district of Vinnytsia region. The theoretical bases of research of tourist resources are covered in the work. Recent publications in the field of tourism and recreational resources have been analyzed. The tourist resources of Vinnytsia region are characterized. The development of green tourism in the region is monitored. The information about natural, historical and cultural tourist-recreational resources of Teplitsky district is collected and systematized. The natural reserve fund of the region has been researched and characterized as a tourist-recreational resource. Map of tourist-recreational resources of Teplitsky district have been designed.

Key words: Teplitsky district, tourist-recreational resources, reserve objects, tourism, recreation, recreational complex.

Structure and volume of work. The diploma paper consists of an introduction, three chapters (2 pictures and 3 tables), conclusions, a list of sources (102 items). The total volume of the research is 65 pages.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ «ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ» ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В ЛІТЕРАТУРІ.....	7
1.1. Структура туристичних ресурсів	7
1.2. Проблема вивчення туристичних ресурсів	10
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ВІННИЧЧИНИ	20
2.1. Аналіз останніх досліджень і публікацій	20
2.2. Туристично-рекреаційні ресурси Вінницької області.....	21
2.3. Розвиток зеленого туризму у регіоні	23
2.4. Основні проблеми розвитку туристичної галузі у Вінницькій області та шляхи їх подолання	27
Висновки до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3. ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТЕПЛИЦЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	31
3.1. Пам'ятки архітектури та монументального мистецтва.....	31
3.2. Пам'ятки історії Теплицького району	34
3.3. Пам'ятки археології Теплицького району.....	37
3.4. Музей Леонтовича	40
3.5. Музей села Розкошівка.....	44
3.6. Природно-заповідні об'єкти	52
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. За умови ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів Вінниччина могла б увійти до провідних туристичних регіонів України. Однак туристичний потенціал Вінницької області сьогодні повністю не розкрито. Основними перепонами на цьому шляху виступають переважно чинники управлінського, фінансово-економічного, екологічного, інформаційного, соціального та культурного характеру. Тому для подальшого розвитку туристичної галузі області важливим є аналіз сучасного стану справ у даній сфері, виявлення перспектив та розробка обґрунтованих пропозицій щодо зміцнення позицій Вінницької області на ринку туристичних послуг. Туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району ще недостатньо вивчені, тому туристична діяльність у районі не організована належним чином. Цим і визначається актуальність теми дипломної роботи.

Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району Вінницької області.

Предметом дослідження виступають природні, історико-культурні та інфраструктурні туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району Вінницької області, їх сучасний стан та перспективи використання.

Метою дослідження є виявлення особливостей та систематизація інформації про туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району Вінницької області.

Для досягнення поставленої мети необхідно було послідовно вирішити такі **завдання**:

1. Визначити теоретичні основи дослідження туристично-рекреаційних ресурсів.
2. Проаналізувати стан розвитку туристично-рекреаційних ресурсів Вінницької області.
3. Розглянути основні проблеми розвитку туристичної галузі у Вінницькій області та шляхи їх подолання

4. Зібрати та систематизувати інформацію про туристично-рекреаційні ресурси Теплицького району

5. Розробити карту основних туристично-рекреаційних ресурсів Теплицького району Вінницької області.

При виконанні роботи використовувалися такі **методи дослідження**: теоретичного узагальнення та систематизації фактів; польові методи; картографічний метод; методи аналізу літературних і картографічних джерел, збору та обробки статистичної інформації, аналізу і синтезу, спостереження.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше проведено комплексний аналіз туристично-рекреаційних ресурсів Теплицького району, подано їх детальну характеристику. Визначено основні пам'ятки, об'єкти та місця, що можуть бути використані для організації туризму в районі. Зроблено карти туристично-рекреаційних ресурсів Теплицького району.

Практичне значення одержаних результатів. Передбачається, що отримані нами результати можна буде використовувати у навчальному процесі середніх загальноосвітніх навчальних закладів, при підготовці фахівців-географів у Вінницькому державному педагогічному університеті. Можливе використання зібраних матеріалів працівниками департаменту екології Вінницької обласної державної адміністрації з метою створення заповідних об'єктів, спеціалістами департаменту містобудування та архітектури Вінницької обласної державної адміністрації для територіального планування району.

Структура дипломної роботи: загальний обсяг роботи складає 65 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 102 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ «ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ» ТА ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ В ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Структура туристичних ресурсів

Туристичні ресурси - сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту.

У структурі туристичних ресурсів виділяють кілька складових: природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву, які, у свою чергу, розділяються на ряд компонентів, що мають свою будову (рис. 1.1). Природні та суспільні ресурси формують групу "матеріальні туристичні ресурси", події і більшість технологічних (інформаційні, рекламні та інноваційні) об'єднуються у групу "нематеріальні туристичні ресурси".

Природні, суспільні і події туристичні ресурси - основа виникнення окремих видів туризму. Наприклад, природні ресурси стали підґрунтям для розвитку лікувально-оздоровчого, екологічного, спортивного, екстремального і багатьох інших видів туризму та відпочинку: події - для фестивального, ділового, фан-туризму та ін., суспільні - для релігійного, археологічного, пізнавального туризму тощо. Технологічні ресурси мають дещо інше призначення. Вони сприяють інтенсифікації туристичних процесів, формують механізми реалізації туристичного продукту, створюють передумови для трансформації природних і суспільно-історичних комплексів у ранг ресурсів. У більшості випадків спостерігається комплексний вплив ресурсів різного генезису на туристичний процес [25].

При залученні природних, суспільних і подійних ресурсів до використання у туристично-рекреаційній діяльності спрацьовує закон

"найвищого гатунку" або "абсолютних переваг", при якому перехід природних і суспільно-історичних комплексів, явищ та подій у розряд рекреаційно-туристичних ресурсів відбувається за такою схемою:

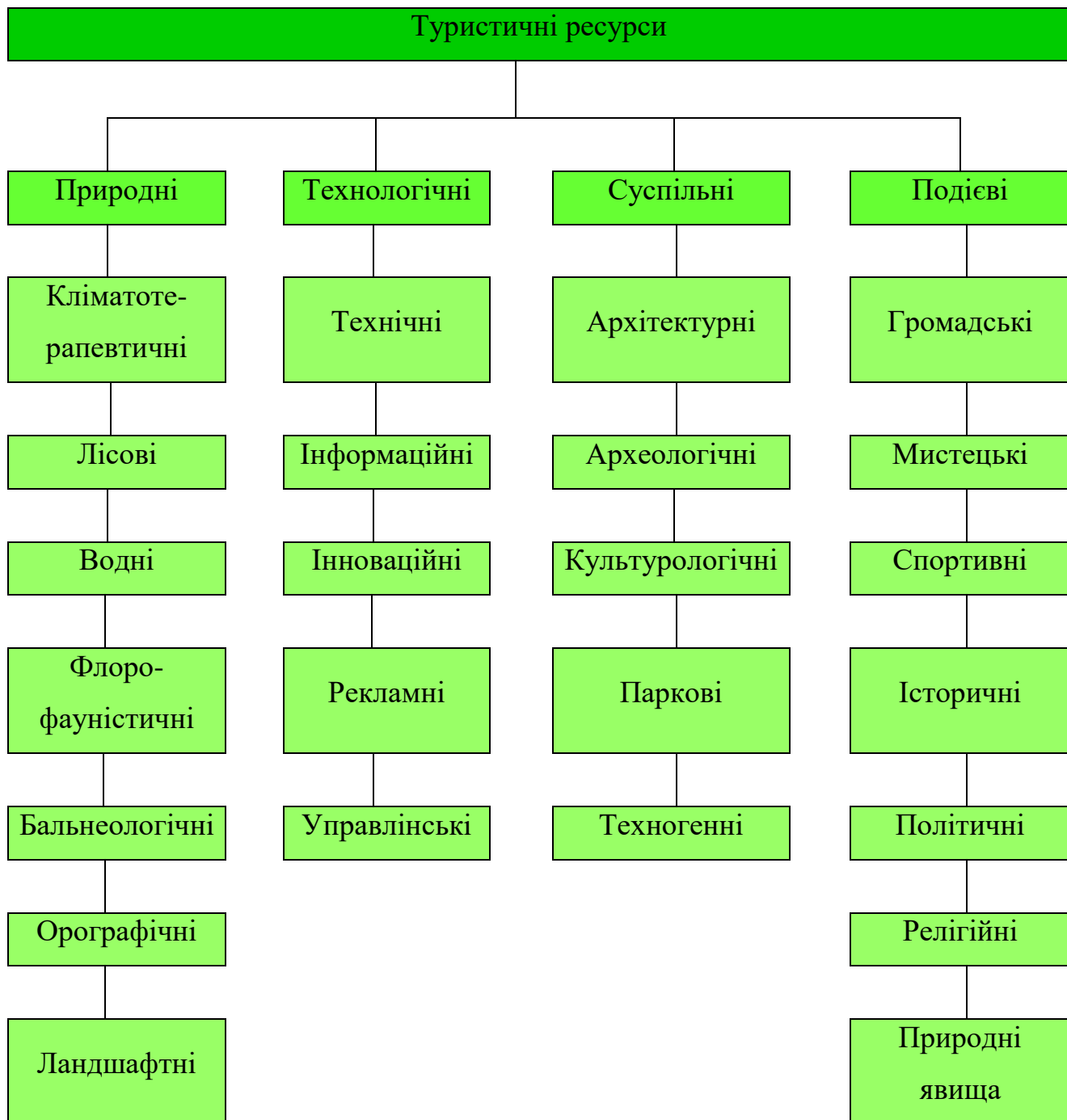

Рис. 1.1. Структура туристичних ресурсів

- природні, суспільно-історичні комплекси та події існують як природні й антропогенні утворення, прояви суспільного життя, які, через відсутність попиту, не мають характеру туристичних ресурсів (наприклад: природний пляж як геоморфологічний елемент морського берега, монастир як елемент сакральної системи, спортивні змагання як складова фізичної культури);

- виникнення рекреаційно-туристичного попиту вимагає вивчення можливостей використання й оцінки природних, суспільно-історичних комплексів та подій (у нашому прикладі природний пляж оцінюється з точки зору якості пляжно-купального відпочинку, монастир - як загальнокультурна і духовна цінність, спортивне змагання - з позиції якості видовища та його привабливості);

- у силу дії суспільних потреб і вкладання капіталу, до використання в рекреаційно-туристичній діяльності залучаються найвищі за гатунком (абсолютно переважаючі) природні, суспільно-історичні комплекси та події, які стають ресурсами (пляж перетворюється на природний об'єкт, який задовольняє потребу в активному відпочинку, прийомі сонячних ванн на морському узбережжі, монастир стає місцем паломництва й екскурсійного відвідування, спортивне змагання - місцем реалізації окремих соціальних потреб; при цьому, насамперед, залучаються об'єкти та явища із найкращим співвідношення якості, видовищності, близькості до спожи-вача і транспортної доступності);

- збільшення обсягів рекреаційно-туристичного попиту призводить до переходу гірших за якістю та властивостями подій, природних і соціально-культурних комплексів у клас ресурсів; покращується якість природних і створюються штучні пляжі, підводяться дороги і реставруються занедбані монастирі, організуються екскурсійні тури до важкодоступних святинь, організовується більша кількість спортивних змагань меншого масштабу [24].

Найбільш важливими кількісними та якісними характеристиками туристичних ресурсів є:

- обсяг запасів (дебіт джерел мінеральних вод, екскурсійний потенціал туристичних центрів і маршрутів), необхідний для визначення потенційної

ємності туристичних комплексів, рівня освоєння, оптимізації техногенного й антропогенного навантаження;

- площа поширення (розміри водоносних горизонтів, пляжів, лісів, площа територій зі стійким сніговим покривом), яка дозволяє визначити потенційні рекреаційні угіддя, встановити межі санітарної охорони;

- період можливої експлуатації (тривалість сприятливого погодно-кліматичного періоду, купального чи лижного сезону), який визначає сезонність рекреаційних процесів і ритмічність туристичних потоків;

- територіальна зосередженість у місцях виникнення чи поширення, яка обумовлює тяжіння туристичної інфраструктури і туристичних потоків до місць їх концентрації;

- порівняно низька капіталомісткість і невисока вартість експлуатаційних затрат, що дозволяє досить швидко створювати інфраструктуру й отримувати соціальний та економічний ефект, а також самостійно використовувати окремі види ресурсів;

- багаторазовість використання при дотриманні норм раціонального природокористування і проведення заходів із рекультивації та благоустрою;

- універсальність, яка дозволяє використовувати один і той же ресурс для організації різних видів рекреаційно-туристичної діяльності;

- масовість, унікальність, інформативність і доступність, від яких залежить потужність туристичних потоків і можливість створення інфраструктури;

- соціальність - незалежно від походження і використання, туристичні ресурси характеризуються "цільовим призначенням" - покращання соціальних параметрів у суспільстві [8].

1.2. Проблема вивчення туристичних ресурсів

Туристичні ресурси - категорія історична, змінна в часі, оскільки переінакшення структури й обсягу рекреаційних потреб суспільства призводить

до залучення в рекреаційну і туристичну діяльність нових елементів природного і соціально-антропогенного характеру.

Проблемі вивчення туристичних ресурсів присвячені праці багатьох вчених-географів, економістів, маркетологів. В Україні найбільш глибоко даною проблематикою займається доктор географічних наук, професор кафедри країнознавства і туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка О.О. Бейдик. Його перу належать ґрунтовні наукові роботи, у тому числі монографія "Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування" [30, с.185]. Помітний внесок у розробку ресурсної тематики у туризмі належить доктору географічних наук, професору О.О. Любіцевій. Аналізу та характеристиці туристичних ресурсів світу, країн, України та її окремих регіонів присвячені праці М.П. Мальської, В.І. Стафійчука, О.Ю. Малиновської, В.Ф. Сірик, М.П. Крачила, Н.В. Фоменко, Н.О. Кравченко, В.І. Новикової, І.М. Філоненко і багатьох інших вчених із різних вузів і науково-дослідних установ [10].

Серед зарубіжних туризмознавців ресурсно-туристичною тематикою займалися і продовжують займатися Д. Надсон, К. Холл, Л. Мітчел (США), В.О. Квартальнов, В.Ю. Воскресенський, П.Г. Царфіс, Д.В. Ніколаєнко (Росія), А. Ковальчик, М. Козак (Польща) та велика кількість представників наукових шкіл із різних країн світу.

У наукових працях автори детально характеризують зміст поняття «туристичні ресурси» за ознаками споживчої вартості, взаємодії, туристичного продукту, туристичного потенціалу, комплексності, рекреаційності, людського втручання.

Багатогранність поняття «туристичні ресурси» визначається підходами з яких його можна розглядати, а саме: еколого-економічного, функціонального та територіального. Зокрема, еколого-економічний підхід лежить в основі праць Квартальова В.А., Мироненко М.С., Твердохлебова І.Т., Олійника Я.Б., Кузика

С, Школи І. М., О.О. Любіцевої та інших. Так, еколого-економічний підхід ґрунтується на оцінці споживчої вартості туристичних благ і ресурсів [31, с.11].

Наявність туристичних ресурсів розглядається багатьма авторами (наприклад, В.А. Квартальов, М.С. Мироненко, І. Т. Твердохлебов) як чинник виробництва турпродукту яка, залежно від характеру ресурсу, має певну споживчу вартість. Під туристичними ресурсами Я.Б. Олійник та А.В. Степаненко розуміють сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, що мають комфортні властивості [13].

Поняття «туристичні ресурси», С. Кузик трактує як об'єкти та явища природного й антропогенного походження, які використовують або можуть бути використані для туристичної діяльності. Автор вважає, що особливість туристичних ресурсів полягає в тому, що вони мають властивість відновлювати фізичні і духовні сили людини, розвивати їх, вони також придатні для надання найрізноманітніших послуг, потреби в яких виникають під час мандрівки туристів [38, с.418].

У своїй монографії І.М. Школа трактує поняття «туристичні ресурси» як сукупність природних та штучно створених людиною об'єктів, придатних для виробництва туристичного продукту. О.О. Любіцева зауважує, що деякі визначення поняття «туристичні ресурси» достатньо широкі, а номенклатура туристичних ресурсів практично безмежна. Науковець зазначає, що туристичні ресурси (франц. *resource* - допоміжні засоби) - це об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту, будучи мотиваційною підставою для його вибору, наприклад за видом, сезоном та іншими ознаками [48, с.211].

З позицій функціонального підходу сутність поняття «туристичні ресурси» розглянуто у працях Смаля І.В.; Дефера П.; М. Мальської, Н. Антонюк, Н. Ганич; І. Зоріна, В. Квартальнова. Так, І.В. Смаль розглядає туристичні ресурси як сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та

соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту. Вчений вважає, що функціонування індустрії туризму можливе лише у взаємодії з усіма функціонально-компонентними та функціонально-територіальними елементами економіко-географічного комплексу, структурною одиницею якого вона є [49].

Французький економіст П. Дефер розглядає туристичні ресурси як сукупність природних і створених людиною ресурсів та всі види людської діяльності, які викликають інтерес туристів незалежно від навколишньої ситуації [16].

Інша група українських авторів - М. Мальська, Н. Антонюк і Н. Ганич пропонують таке визначення: "Туристичні ресурси - специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил. Ресурсом є не лише пейзаж чи історична пам'ятка, а й тиша, чисте повітря, гостинність жителів, доступність розваг тощо". Автори вважають, що основою використання туристичних ресурсів і туристичних об'єктів для цілей туризму є туристський інтерес і враження [29, с.306].

У «Туристичному термінологічному словнику» І. Зоріна і В. Квартальнова наведене таке трактування туристичних ресурсів: «Ресурси туристичні - природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, з об'єктами туристичного показу включно, а також інші об'єкти, здатні задовольняти духовні потреби туристів, сприяти відновленню та розвитку їх фізичних сил».

Дещо по-іншому запропонували визначення терміна група російських авторів В. І. Криворучко, Л. В. Криворучко, А. В. Островерхов, І. П. Лебедева: "Туристичні ресурси - це природні, історичні, соціально-культурні й інші

об'єкти, що стимулюють туристів до подорожі, здатні задовольняти потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил людини".

Територіальний підхід полягає у визначенні й територіальній локалізації туристичних ресурсів та умов. Даний підхід прослідковуємо у працях Труасі М.; Чабба М. та Чабба Х. Н.В.Фоменко; М. Борушака. Так, польський економіст М. Труасі розглядає туристичні ресурси як сукупність природних, створених працею людини та "додаткових" ресурсів для послуг, які охоплюють інфраструктуру району і всі підприємства з прийому та обслуговування туристів [17].

М. Чабб і Х.Р. Чабб виділяють розвинені і неопрацьовані ресурси туристичних потреб. Розвинені ресурси включають шосе, засоби обслуговування, каналізацію, будинки, і так далі, які полегшують використання даної області. І навпаки, неопрацьовані ресурси можуть бути знайдені, і в міському й глухому навколишньому середовищі, але ступінь, до якого вони визнані, також - індивідуальний і часто залежить від ситуації.

Н.В. Фоменко вважає, що туристичні ресурси - це сукупність унікальних явищ природи та історико-культурних і сучасних об'єктів. Автор вважає, що привабливі ландшафти, чисте повітря, незабруднена вода у водоймах, просторі пляжі, різноманіття лісових насаджень - все це належить до туристичних ресурсів, які роблять даний район привабливим для туристів [32, с.93]. М. Борушак при дослідженні організації розвитку туризму в регіоні, до туристичних ресурсів відносить території і акваторії, маршрути і парки, ландшафти і природно-кліматичні зони [18].

Запропоновані поняття переважно близькі за формою і змістом. Однак такі трактування поняття "туристичні ресурси", достатньо широкі, а номенклатура туристичних ресурсів практично безмежна.

Розглянувши три основних підходи до тлумачення змісту даного поняття, враховуючи специфіку туристичної сфери, приходимо до висновків, які дозволять нам, виділивши визначальні характеристики, запропонувати власне визначення поняття «туристичні ресурси».

По-перше, як правило, туристичні ресурси визначають формування туристичної діяльності в регіоні. Динамічний розвиток туризму потребує як природних та антропогенних, так і інфраструктурних ресурсів, тобто навіть за доволі привабливих властивостей суто туристичних ресурсів (унікальних природних чи історико-культурних об'єктів), без наявності комунікацій, засобів зв'язку, транспортної доступності тощо туристична діяльність для широкого кола споживачів турпродукту неможлива [33].

По-друге, для визначення поняття «туристичні ресурси» необхідним є наукове обґрунтування саме просторового поєднання як власне туристичних так і допоміжних та додаткових ресурсів, оскільки особливістю туризму є те, що дана сфера пов'язана не стільки з виробництвом продукції, скільки з переміщенням людей (для задоволення духовних потреб туристів, сприяння відновленню та розвитку їх фізичних сил) [19].

По-третє, саме наявність та територіальна локалізація суто туристичних ресурсів, перш за все природних та культурно-історичних, дозволяють охарактеризувати їх як реалізуючі, локалізуючі чинники, територіальна диференціація яких визначає спеціалізацію діяльності і туризму. Тобто, природні властивості певної території, які визначаються її географічним положенням і фізико-географічними характеристиками і є, за сутністю, природними благами (кліматичні, ландшафтні тощо), що як об'єктивні чинники мотиваційної привабливості, створюють передумови розвитку туристичної діяльності; культурне надбання - об'єкти матеріальної і духовної культури, що історично зафіксовані на даній території.

Враховуючи комплексне поєднання підходів (еколого-економічного, функціонального, територіального) та визначальних характеристик туристичних ресурсів, наводимо власне визначення поняття «туристичні ресурси», як реальні або віртуальні об'єкти, явища, події природного чи антропогенного походження або їх поєднання, а також допоміжні та додаткові ресурси, які використовуються або можуть бути використані для туристичної діяльності з врахуванням специфіки регіону.

Важливим етапом дослідження є розгляд підходів до типології туристичних ресурсів, що дозволить виявити основні визначальні характеристики. У науковій літературі пропонується декілька підходів до класифікації туристичних ресурсів [20].

Н.В. Фоменко поділяє туристичні ресурси на три групи:

- рекреаційні (природні) ресурси - унікальні явища природи, печери, водоспади, скелі, заповідники, гори, ріки, моря, лікувальні води, кліматичні та бальнеологічні можливості;

- об'єкти, які представляють історичне та культурне минуле країни, - музеї, пам'ятники і пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, життям і діяльністю видатних представників науки, техніки, культури, а також унікальні архітектурні та етнографічні об'єкти;

- об'єкти, які демонструють сучасні здобутки країни в промисловості, будівництві, сільському господарстві, науці і культурі, медицині та спорті [47].

І.М. Школа поділяє туристичні ресурси на: економічні, природні, кліматичні, культурно-історичні, трудові, фінансові, соціальні, виробничі. Автор стверджує, що значний вплив на формування туристичного ринку регіону справляють базові складові туристичного продукту: капітал, технології, кадри та туристичні ресурси [21].

О. Бейдик у статті "Ресурси світового туризму: поняття, класифікація, картографування" передбачає спрощений розподіл ресурсів на дві групи - природні й культурно-історичні, а в монографії "Рекреаційно-туристичні ресурси України" (2001 р.) деталізує структуру рекреаційно-туристичних ресурсів, зазначаючи: "антропогенних, суспільно-історичних...". У свою чергу природні ресурси вчений розподіляє на природно-географічні й природно-гіперблок рекреаційно-туристичних ресурсів складається з природних, природно-антропогенних [46]. Як бачимо, основним критерієм віднесення ресурсів до того чи іншого типу визначено природні та антропогенні показники, а показники допоміжних ресурсів (комунікаційних, трудових тощо) лишаються поза увагою.

В.А. Квартальов, М.С. Мироненко, І.Т. Твердохлебов розрізняють туристичні блага, споживання яких не залежить від людської діяльності на певній території (наприклад, клімат чи наявність морських акваторій); туристичні блага, споживання яких залежить від екологічного стану території і природоохоронної діяльності (стан води, повітря, ґрунтів, рослинного покриву тощо); туристичні ресурси постійного моніторингу і відповідного вкладання капіталу і праці на відновлення ресурсів, їх атрактивних властивостей (наприклад, шляхом реставрації, реконструкції, розвитку відповідної інфраструктури); туристичні ресурси цільового призначення, створені за для поживлення туристичної діяльності на даній території [22].

С. Кузик найраціональніший поділ туристичних ресурсів вбачає у природних, історико-культурних та соціально-економічних передумов, що доповнюють туристичні ресурси інфраструктурними компонентами. Автор вважає, що в умовах глобалізації здійснюється цілеспрямована діяльність з розширення ресурсної бази туризму за рахунок штучно створених об'єктів, наприклад, аквапарків, розважальних центрів, де природні складові вдосконалюються штучно-сформованими елементами. Окрім цього, до соціально-економічних передумов варто віднести матеріально-технічну базу самого туризму, трудові ресурси, які забезпечують функціонування галузі будівництва, транспорт, сферу послуг (торгівлю, громадське харчування тощо) [34, с.511].

Таким чином, зважаючи на вищезазначені типології, можна виділити наступні основні ознаки за якими автори відносять туристичні ресурси до тої чи іншої категорії:

1. Сукупність рекреаційних та антропогенних ресурсів (за Н. В. Фоменко);
2. Комплекс чинників розвитку туристичного регіону (за І. М. Школа);
3. Поєднання природних, антропогенних та суспільно-історичних показників (за О. Бейдиком);

4. Ознака втручання людської діяльності на туристичні ресурси (за В.А. Квартальовим, М.С. Мироненко, І.Т. Твердохлебовим);

5. Поєднання природних, антропогенних та соціально-економічних передумов з інфраструктурними компонентами (за С. Кузиком) [23].

На наш погляд, класифікаційною ознакою, згідно з якою доцільно було б вести дослідження, є диференціація їх відповідно до характеру впровадження у туристичний процес. Визначальними будуть ті ресурси, які є мотивом для здійснення подорожі (наприклад, Києво-Печерська лавра при релігійному туризмі, замки України при фестивальному туризмі), а другорядними - допоміжні та додаткові туристичні ресурси.

Отже, згідно з даною ознакою умовно одержуємо наступну типологію туристичних ресурсів:

1. власне, туристичні ресурси, які в свою чергу за ознакою наявності поділяються на реальні, втрачені та прогнозовані, а за походженням на естетичні, природні та антропогенні об'єкти, явища, умови і чинники;

2. допоміжні туристичні ресурси до яких належать економічні, трудові, інформаційні, інфраструктурні, комунально-побутові та ін.;

3. додаткові туристичні ресурси, такі як, наприклад екологічні, коопераційні та ін [26].

Таким чином, використання цієї типології дасть змогу оцінити рівень розвитку туристичних ресурсів в регіонах і здійснити територіальну організацію їх використання згідно з обраним пріоритетом, з'ясувати проблеми на кожному етапі їх використання, вивчення особливостей типізації туристичних ресурсів дасть змогу зрозуміти специфіку природокористування в галузі туризму.

Висновки до розділу 1

Туристичні ресурси - сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та

перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту.

У структурі туристичних ресурсів виділяють кілька складових: природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву.

Туристичні ресурси - категорія історична, змінна в часі, оскільки переінакшення структури й обсягу рекреаційних потреб суспільства призводить до залучення в рекреаційну і туристичну діяльність нових елементів природного і соціально-антропогенного характеру.

Проблемі вивчення туристичних ресурсів присвячені праці багатьох вчених-географів, економістів, маркетологів. В Україні найбільш глибоко даною проблематикою займається доктор географічних наук, професор кафедри країнознавства і туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка О.О. Бейдик.

РОЗДІЛ 2

СТАН РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ВІННИЧЧИНИ

2.1. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Комплексному теоретично-практичному дослідженню питань розвитку туризму присвячені праці таких вітчизняних вчених як: Кожухівської Р.Б. [25]; Левицької І.В. [27], Гловацької В.В. [11], Талалая В.А. [46], Ткаченко Т.І. [47], Шульгіної Л.М. [49]; Кальченко О.М. [24]; Мельниченко О.А. [32]; Гук Н.А. [14] та інших [28].

В більшості праць розглядаються: основні питання, які гальмують розвиток галузі; чинники, що мають ключовий вплив на розвиток туризму. Зокрема, Р.Б. Кожухівська розглядає питання щодо потреби регулювання, підтримки та контролю з боку держави туристичної сфери, ідентифікує основні принципи побудови державної політики розвитку туризму в Україні. Дослідник визначила основні функції та чинники, що мають вплив на розвиток цієї галузі та дають змогу покращити та стабілізувати стан економічного боку сфери туризму.

О.М. Кальченко [24, с.99], розглядаючи особливості інноваційного розвитку туристичної галузі України, проаналізував існуючі інноваційні впровадження у туризмі, основні проблеми, що гальмують розвиток вітчизняної туристичної галузі, визначив напрямки інноваційного розвитку туризму в Україні [37].

Питаннями теорії та практики функціонування туристичного підприємства в умовах конкурентного ринкового середовища, а також конкурентоспроможності як складової цього процесу, присвячено праці Л.М. Шульгіної [49].

Ткаченко Т.І. запропоновано концептуальні засади формування ринкового механізму управління туризмом і суб'єктами туристичного бізнесу, моделями економічного зростання і сталого розвитку в умовах конкурентного

середовища [47, с.356]. Актуальними залишаються питання дослідження розвитку туристичної галузі на регіональному рівні [39].

2.2. Туристично-рекреаційні ресурси Вінницької області

Вплив туризму у світі важко недооцінити, оскільки саме він робить великий внесок у зміцнення контактів і встановлення добрих відносин, поліпшення порозуміння, виступає чинником зміцнення авторитету регіону на вітчизняній та на міжнародній арені, вироблення його ідентичності та іміджу, формує національну гідність, удосконалює особистість та суспільство, стимулює розвиток торгівлі, гуманітарних сфер, міжнародного співробітництва, відродження культурної спадщини та традицій, залучає інвестиції, розвиває інфраструктуру тощо [1, с.99].

Сьогодні туризм виступає однією з високодохідних галузей господарювання, яка в сучасних умовах глобалізації безперервно та динамічно розвивається, сприяючи вирішенню цілого комплексу соціально-економічних проблем. Розвиток туризму відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем. У багатьох країнах світу саме за рахунок туризму виникають нові робочі місця, підтримується високий рівень життя населення, створюються передумови для поліпшення платіжного балансу країни. Таким чином, туризм у сучасній світовій системі господарювання займає провідні позиції та виступає невід'ємною складовою розвитку світового ринку [27].

Вінниччина має усі передумови для інтенсивного розвитку туризму. В області на державному обліку перебуває 4307 пам'яток культурної спадщини:

- 1739 - археології;
- 1893 - історії;
- 526 - містобудування та архітектури;
- 101 - монументального мистецтва;
- 47 - садово-паркового мистецтва;
- 1 – ландшафтна [41].

Основними туристичними об'єктами Вінниччини є:

- ✓ фонтан ROSHEN;
- ✓ Національний музей-садиба М.І. Пирогова (у 2017 році його відвідали майже 145 тис. екскурсантів, з них 1274 - іноземні туристи з 71 країни світу);
- ✓ Вінницький обласний краєзнавчий музей (у 2017 році відвідало близько 207 тис. туристів);
- ✓ Історико-меморіальний комплекс пам'яті жертв фашизму (ставка Гітлера «Вервольф» - у 2017 році відвідало 10 тис. туристів, з них близько 1 тис. іноземних);
- ✓ Палац Потоцьких у м. Тульчин;
- ✓ Державний історико-культурний заповідник «Буша» (у 2017 році відвідало 35 тис. вітчизняних та іноземних туристів);
- ✓ Лядівський Свято-Усікновенський скельний чоловічий монастир;
- ✓ Браїлівський Свято-Троїцький жіночий монастир.

Все більшим попитом серед туристів, які приїжджають оздоровитися до Вінницької області, користуються санаторії м. Хмільника та м. Немирова. Адже Вінниччина багата якісними мінеральними та прісними підземними водами. Далеко за межами не лише області, але й України відомий курорт державного значення м. Хмільник, який ще називають «радоноювою скарбницею», українським Баден-Баденом. Радоновим водам Хмільника немає рівних серед відомих мінеральних вод Європи. До складу бальнеологічного курорту входять 7 санаторно-курортних закладів, що дає змогу щорічно оздоровлювати до 50 тис. осіб, як з України, так і з-за кордону, а це чималий потенціал для розвитку курортного туризму [44].

В області зберігається тенденція стабільного росту площі природно-заповідного фонду. Так, на початку 2016 року створено гідрологічний заказник місцевого значення «Ільківський став» загальною площею 20,9 га на території Ільківської сільської ради Вінницького району. Загалом на території області функціонує 409 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею біля 60 тисяч гектарів.

Є у Вінницькій області і значні ресурси для розвитку сільського (зеленого) туризму. Сільський (зелений) туризм охоплює широке коло туристично-рекреаційної діяльності, а саме:

- ❖ відпочинок у туристичних та курортних центрах, розташованих у селищах та містечках (зелений туризм),
- ❖ стаціонарний відпочинок у сільській місцевості (сільський туризм),
- ❖ відпочинок у сільських приватних господарствах (агротуризм),
- ❖ а також поєднання відпочинку із заняттям екологічним сільським господарством (екологічний туризм) [1, с.47].

Проводиться робота по залученню грантових коштів та міжнародної технічної допомоги в сферу туризму області. Вінницька районна рада спільно з Вороновицьким музеєм авіації та космонавтики виграла грант від Європейського союзу на реалізацію проекту: «Туризм, як запорука динамічного соціально-економічного розвитку сільської громади». Сума коштів складає 289,8 тис. євро, які направлені на проведення благоустрою території Вороновицького музею історії авіації та космонавтики та створення на його базі туристичного центру [45].

Відбувається реставрація за рахунок співфінансування Вінницької обласної Ради та Вінницької ОДА та коштів ЄС, садиби Грохольських-Можайських. Також, в рамках грантової програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України» в області реалізується проект «Розвиток велотуризму в Липовецькому районі». Сума гранту становить 210,7 тис. євро.

2.3. Розвиток зеленого туризму у регіоні

В області успішно діє Вінницький обласний осередок Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Основними напрямками діяльності організації є:

- проведення семінарів та тренінгів з розвитку сільського зеленого туризму та розвитку сільських територій для сільських голів, селян та спеціалістів по туризму;

- постійні консультації для членів організації щодо впровадження послуги сільського зеленого туризму;
- організація спільної реклами господарів гостинних садиб;
- організація та проведення сільських фестивалів;
- написання соціальних проектів з розвитку сільських територій до Українських та міжнародних фондів [27].

В рамках мережевого проекту «ImageMapping» 25-27 червня 2016 р. у м. Вінниці за підтримки посольства Фінляндії в Україні відбувся Всеукраїнський форум, присвячений зеленому/сільському туризму. На форумі відбувся огляд стану сільського туризму та активних програм і проектів, що діють в Україні.

Станом на 01.06.2017 року у Вінницькій області послуги сільського зеленого туризму надають близько сорока сільських садиб, що пропонують комфортне проживання, сімейний відпочинок, народну традиційну кухню, екологічно чисті продукти харчування, цікаве дозвілля. З них 2 садиби мають третю (найвищу) категорію системи категоризації сільської нічліжної бази «Українська гостина садиба» та 7 садиб мають базову категорію. Найбільш активними в розвитку сільського зеленого туризму є Барський, Вінницький, Гайсинський, Немирівський, Могилів-Подільський, Ямпільський, Жмеринський, Муровано-Куриловецький, Піщанський, Хмільницький, Бершадський, Літинський та Калинівський райони. Сумарно питома вага цих районів становить 62 %. Найбільша кількість агроосель розташована у Барському, Вінницькому, Бершадському, Могилів-Подільському та Немирівському районах [52].

Особливо активно розвивається сільський зелений туризм на території Барського району. Сьогодні у місті і районі туристи можуть обслуговуватися б-ма господарями садиб, які надають їм цікаві різноманітні послуги гостинності. Спільно з Вінницьким обласним осередком спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні досліджено та визначено основні пріоритетні об'єкти Барського району щодо розвитку туризму. В місті Бар це: залишки кам'яної фортеці, заснованої Бонною Сфорц; Кармелітський

монастир; костел Святої Анни; музей народного побуту при автошляховому технікумі; будинок колишнього реального училища; районний історичний музей. В селі Киянівка – цілюще джерело Бровар, селі Митки – палац адмірала Чихачова, селі Кузьминці – церква Святого Апостола Іоанна Богослова, селі Верхівка – палац та парк братів Михальських-Бібікових, від с.Лядова до с.Гармаки – велосипедний маршрут вздовж довготривалих вогневих споруд часів Великої Вітчизняної війни. Барський край має різноманітні природні ландшафти: ліси, озера, пагорби, каньйони, річечки, живі джерела [50].

Сільські жителі і по сьогодні дотримуються старовинних обрядів та звичаїв під час свят. Є і майстри народного промислу, які на замовлення виготовлять чудові і практичні речі. Приїхавши на відпочинок, туристи можуть все це побачити, почути, спробувати та навчитись. В с. Гайове Барського району систематично проводиться фестиваль-ярмарок «Подільські смаки». В районі організовано широкомасштабні проекти – програму «Гадання в ніч на Андрія» в Луці-Барській, з використанням місцевого фольклору, національного одягу, старовинних звичаїв та української кухні, сільський фестиваль «Як на Івана, на Купала» в Терешках, в якому брали участь туристи з Польщі та Америки, а також фольклорну програму для волонтерів Корпусу миру США в Україні [54].

Одним із осередків розвитку сільського зеленого туризму у Ямпільському районі є Державний історико-культурний заповідник «Буша» (с. Буша, Ямпільський район). Майже третину помешкань села Буші придбано жителями великих міст для літнього відпочинку. Незалежно від пори року близько 10-ти садиб села постійно приймають туристів, потік яких до заповідника за останні п'ять років збільшився у декілька разів. У с. Оксанівка розроблено туристичний маршрут - туристичну стежку, вона веде до скельного храму, там же будують придорожню капличку та іконну лавку. Щорічно в районі проводиться мистецький пленер каменотесів «Подільський оберіг» в с. Пороги за ініціативи голови національної спілки народних майстрів України Є. Шевченка, який відвідує значна кількість туристів. Осередком української вишивки є с.

Клембівка, де проводиться щорічний мистецький фестиваль «Мамину сорочку пригорну до серця», який збирає велику кількість туристів з усієї України. У фестивалі беруть участь кращі вишивальниці нашої області з усіх районів, представляючи на виставку-ярмарок свої вишиті роботи (сорочки, рушники, скатерки, серветки, картини) та майстри з різних видів народного мистецтва територіальних громад Ямпільського району, а також провідні аматорські творчі колективи та окремі виконавці українських народних та авторських пісень [12].

Садиби сільського зеленого туризму, які функціонують на території Вінницької області надають можливість:

- пожити у сільській хаті, вбраній вишитими рушниками та домотканими ряднами,
- скуштувати справжню українську кухню за старовинними рецептами,
- їсти свіжі екологічно чисті овочі та фрукти, мед,
- поспати на сіні просто неба у теплу літню ніч,
- відвідати домашні музеї,
- взяти участь у місцевих обрядах та традиційних святкуваннях,
- познайомитися з місцевими народними майстрами та продукцією місцевого промислу,
- навчитись майструвати своїми руками,
- познайомитися з місцевими знахарками та їх премудростями,
- познайомитися з історичними об'єктами,
- співати українських пісень та танцювати,
- насолоджуватися мальовничими краєвидами, співом птахів, ароматами різнотрав'я,
- сходити до лісу, назбирати грибів, ягід, лікарських трав.

Найбільш відомими у Вінницькій області є:

- ❖ агросадиба «Подільська родина» с. Гайове Барського району;
- ❖ агросадиба «Ніка» м. Бар (господиня агросадиби Бас В.);
- ❖ агросадиби Бібікової Г.Й та Мазуренко К.П. (м. Ладижин);

- ❖ агросадиба Маковій В.І. (м. Могилів-Подільський)
- ❖ та агросадиба Г. Антонюк «Затишок» в цьому ж районі;
- ❖ агросадиба Городянської О. (м. Могилів-Подільський) знайомить туристів з писанкарством та витинанками [55].

Відомі у Вінницькій області і такі агросадиби як:

- ✓ Кам'янецька садиба «Ненькина колиска»;
- ✓ Гостинна садиба «Медова заводь»;
- ✓ Гостина садиба «Подільська родина»;
- ✓ Садиба «Родове гніздо» (с. Губник та с. Канава) [36].

2.4. Основні проблеми розвитку туристичної галузі у Вінницькій області та шляхи їх подолання

Вінницька область має високий туристично-рекреаційний потенціал, що створює значні можливості для розвитку туризму. Головною проблемою є те, що чимало пам'яток знаходяться у занедбаному стані, вимагають реконструкції і відновлення. Фінансування на культуру є обмеженим через важку економічну ситуацію в країні. Більшість пам'яток не включені до туристичних маршрутів, а тому не задіяні в туристичному процесі [3, с.100]. В цілому матеріально-технічна база туристично-рекреаційних об'єктів не відповідає сучасним вимогам і потребує значних капіталовкладень для переоснащення та модернізації [56].

Перешкодами на шляху до перетворення туристичної сфери області у сучасну галузь економіки є:

- недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, реконструкції та будівництва закладів розміщення туристів різних стандартів (готелів, мотелів, кемпінгів);
- відсутність індустрії відпочинку та розваг (за винятком м. Вінниці);
- не облаштовані місця короткочасного відпочинку туристів;
- незадовільний стан доріг;

- відсутність під'їздів до туристичних об'єктів;
- незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини;
- не розроблені дієві програми їх збереження та пристосування для потреб туристів;
- неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу;
- відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення [5].

Низьким є рівень забезпеченості автомобільних доріг туристичною, сервісною та інформаційною структурою (відсутність рекламних щитів та єдиної системи маркування автошляхів щодо об'єктів туризму, готелів, хостелів) [57].

В цілому туристична галузь Вінниччини має як слабкі так і сильні сторони. Сильні:

- ❖ сприятлива кон'юнктура і значний потенціал зовнішніх ринків,
- ❖ високий інтерес туристів до Вінницької області та стійкий попит на вінницькі турпродукти;
- ❖ наявність системи стратегічного управління розвитком туризму,
- ❖ висока ефективність заходів державної регіональної та інвестиційної політики у сфері туризму;
- ❖ узгодженість регіональної стратегії розвитку туризму в області та ряду великих корпоративних структур;
- ❖ велика кількість і різноманітність об'єктів туристського показу і туристично - рекреаційних ресурсів [58].

Слабкі сторони:

- Нестача кваліфікованих трудових ресурсів у сфері туризму і недостатньо висока якість підготовки фахівців для туристського сектора;
- низька доступність і незадовільний технічний і естетичний стан основної маси найбільш важливих об'єктів туристського показу в області, що призводить до сезонного режиму функціонування багатьох об'єктів;

- низький ступінь фондоозброєності вінницьких туристських компаній;
- низький рівень розвитку туристської і допоміжної інфраструктури в поєднанні з низьким ступенем задоволення вимог міжнародних галузевих стандартів у туризмі;
- недостатня ефективність використовуваних маркетингових інструментів і відсутність сильних і конкурентоспроможних вінницьких туристських брендів.

Департаментом міжнародного співробітництва та регіонально розвитку облдержадміністрації розроблено Програму розвитку туризму у Вінницькій області на 2016-2020 роки [59]. Програма передбачає проведення ряду заходів на території області протягом чотирьох років [102]. Зокрема:

- ❖ облаштування стоянок для туристичних автобусів;
- ❖ облаштування зупинок на водних маршрутах для човнів, катамаранів та будівництво причалів;
- ❖ пристосування туристично привабливих місць для людей на візках;
- ❖ облаштування автокемпінгів,
- ❖ встановлення інформаційних табличок про туристичні об'єкти [60].

Перспективними туристичними напрямками на Вінниччині, відповідно до Програми, є:

- лікувальний та відновлювальний туризм на основі залучення інвестицій у спа- та лікувальну інфраструктуру існуючої мережі санітарно-курортних закладів області;
- використання історико-етнічної спадщини для розвитку туризму (єврейська, польська, подільська минувшина: Хасидський шлях, шлях «Володієвського», «П.І. Чайковський на Поділлі», «Духовна спадщина М.І. Пирогова», «Тутьчинський шлях О.В. Суворова»;
- релігійний туризм та паломництво до святих місць Вінниччини;
- спортивний та екстремальний туризм [61].

Доцільна реалізація, на державному рівні, і таких заходів як:

- ❖ розробка лояльної податкової політики для туристичних підприємств, що сприятиме зниженню собівартості пакету туристичних послуг;
- ❖ сприяння держави щодо проведення турів Україною патріотичного спрямування, популяризації культурних, історичних, етнічних цінностей української держави;
- ❖ створення різноманітних навчальних (тренінгових) програм для підготовки висококваліфікованих кадрів;
- ❖ створення привабливих умов для іноземних інвестицій в туризм;
- ❖ популяризація України на міжнародній арені як привабливої туристичної дестинації [2, с.16].

Висновки до розділу 2

Результати проведеного аналізу дають можливість зробити висновок, що Вінницька область має значний туристичний потенціал і всі передумови для його ефективного використання. Однак в найближчій перспективі потребують вирішення, на регіональному рівні, такі питання як:

- повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму;
- невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам;
- незадовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг;
- незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідністю їх збереження;
- відсутність інноваційних проектів та наукових досліджень з питань розвитку перспективних видів туризму;
- недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами;
 - недостатність рівня розвитку інформаційної інфраструктури.

РОЗДІЛ 3

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТЕПЛИЦЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Пам'ятки архітектури та монументального мистецтва

У Теплицькому районі Вінницької області під охороною держави знаходиться 4 пам'ятки архітектури і містобудування, усі пам'ятки - місцевого значення (табл. 3.1). Серед них Костел у смт Теплик, Церква Першої Пречистої у селі Кивачівка, Церква Різдва Богородиці у селі Старжгород і Садиба XIX століття у селі Шиманівка [62].

Костел Діви Марії

Костел Діви Марії в смт Теплик – це одна з найгарніших архітектурних пам'яток місцевого значення. Костел являється єдиною в районі культовою спорудою XIX століття, яка вціліла до нашого часу. Слід відзначити, хоча більшість місцевих мешканців досі вважають, що храм названо на честь Діви Марії, насправді ж костел повинен був увіковічнити святого Станіслава, який був Краківським єпископом. Лише нещодавно люди дізналися правильну назву храму [63].

Костел було відкрито у 1822 році, він функціонував до 1866 року, в якому був закритий.

У «Історії міст і сіл України» у розділі про смт. Теплик написано: «до другої половини XIX ст. в Теплику жодної школи не було, зате діяли православна церква, костел, синагога, жіночий монастир». Як уже було сказано, серед усіх цих споруд лише костел вцілів [15].

У 1911 році костел було частково зруйновано пожежею. Після реставрації він почав функціонувати, у 1918-1930 роках храм був діючим. Коли закрили інші церкви, костел Діви Марії було закрито теж. У костелі в різний час розміщувались фінвідділ, райвиконком, загс, держстрах і навіть фільмотека.

В 1992 році після постанови про повернення культових споруд віруючим, католики Теплика почали добиватися повернення костелу. І в 1994 р. вони його

Таблиця 3.1

Пам'ятки архітектури Теплицького району Вінницької області

Пор. №	Найменування пам'ятки	Датування	Місцезнаходження	Охоронний номер	Дата та № рішення взяття на облік
смт Теплик					
1	Костел	1867 р.	смт Теплик вул. Незалежності,9	14-Вн	Від 21.01.86 №33
с. Кивачівка					
2	Церква Першої Пречистої	1887 р.	с Кивачівка вул.Пролетарська	171-М	Рішення виконкому облради нар. деп.від 14.02.91 №43
с. Старжгород					
3	Церква Різдва Богородиці	1903 р.	с. Старжгород вул.Шкільна	172-М	-//-
с. Шиманівка					
4	Садиба	19 ст.	с. Шиманівка вул.Гагаріна	170-М	Рішення виконкому облради нар. деп.від 14.02.91 №43

отримали. Почалась реставрація. В 1996 р. приїхав постійний священик (ксьондз) - Богуслав, який проводив служби 1,5 року. Була створена дитяча церковна школа. Але приход виявився дуже малим і священик залишив костел. Сьогодні тут проходить служба тільки у неділю. В 2015 році костел було реставровано [64].

Також у селі Петрашівка по вулиці Жовтневій є Свято-Миколаївська церква УПЦ дерев'яної архітектури, яка збудована в 1889 році [65].

У Теплицькому районі Вінницької області є лише 2 пам'ятники монументального мистецтва, а саме пам'ятник А. К.Микитенку у смт Теплик і пам'ятник М. Д. Леонтовичу у селі Марківка (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Пам'ятки монументального мистецтва Теплицького району

№	Назва пам'ятки	Адреса	Епоха	Дата відкриття	Автори	Матеріал	Розміри	Рішення про взяття під охорону
1.	Пам'ятник А. К. Микитенку	смт. Теплик, Теплицька сел/р, вул. Незалежності	1912-1943 рр.	1977 р.	Київський художній фонд	бронза, граніт	бюст 1,2, 2,8 м	№ 75 від 20.02.1975
2.	Пам'ятник М. Д. Леонтовичу	с. Марківка, Степанівська с/р, біля клубу	1877-1921 рр.	1977 р.	Львівський художній фонд	бронза, граніт	бюст 0,8, пост 1,7 м	№ 228 від 22.05.1986

Пам'ятник А. К. Микитенку виготовлений Київським художнім фондом у 1977 році. Бронзовий бюст заввишки 1,2 м стоїть на гранітному постаменті заввишки 2,8 м.

Пам'ятник М. Д. Леонтовичу також виготовлений із бронзи і граніту. Бюст має висоту 0,8 м, в той час як висота гранітного постаменту – 1,7 м. Пам'ятник зроблено майстрами Львівського художнього фонду у 1977 році.

Пам'ятник видатному композитору, всесвітньовідомому автору «Щедрика» поставлено у селі Марківка, тому що саме тут знаходиться батьківська хата митця і саме тут він трагічно загинув [66].

3.2. Пам'ятки історії Теплицького району

Перша письмова згадка про Теплик належить до XV століття. Історичні джерела свідчать, що поселення виникло, як укріплений прикордонний пункт Литовського князівства. Підземні ходи й печери, що були вириті в ті часи, збереглися й досі. В них жителі ховали своє майно під час нападів татарських орд. Факт існування Теплика в кінці XV століття підтверджується тим, що в цей час був наданий привілей великого князя та польського короля Олександра заможній родині Кішок. В XV–XVI ст. Теплик був невеличким містечком, яке зазнало частих руйнувань під час ворожих нападів [67].

У 1582 році Іван та Андрій Кішки розділили володіння і воно стає власністю князя Острозького. У 1645 році Теплик переходить до Жабокрицьких. Згодом до Самуїла Калиновського, котрий приєднав ці землі до Уманщини. Потім Теплицькими землями володіли Потоцькі. Після смерті Фелікса Потоцького Теплик отримала Софія, його третя дружина — гречанка, котрій перейшло у спадок 32 тисячі кріпаків чоловічої статі. Після смерті Софії у 1822 році поміщиком у Теплику був її син Станіслав, батько володарки Теплика з 1862 року Олександри Воловодівської(ім'ям її названо нинішнє село Саша), яка померла у 1892 році. Після її смерті Тепликом Володіє Савович Воловодівський, який отримав його до перевороту в Росії 1917 р [68].

Населення Теплика займалося головним чином землеробством і ремеслом, переважно чинбарством, шевською справою, ковальством. Були і торговці. Історики, дослідники, численні джерела так пояснюють походження назви міста Теплик. Найбільш поширена і найдавніша думка, що Теплик дістав свою назву від природних умов краю. Про це стверджують ряд письмових

джерел польського, російського, релігійно-церковного походження. В них поширена версія про те, що назва Теплик зумовлена назвою невеличкої річки або струмочка Теплик, Тепличка.

Були часи, коли Теплик носив другу назву — Смілгород. Вважають, що цим самим оцінювалася мужність і стійкість жителів, які власними силами боронили своє поселення від ворогів і різних нападників. Давнє поселення м. Теплика було невеликим за площею, воно займало тільки кут, своєрідний трикутник, утворений злиттям річок Свинарка і Тепличка. Зливаються вони в долині за 300 метрів від пагорбу, на якому міститься центр Теплика, в річку, що є притокою р. Удич [69].

В кінці XVII ст. поселення стало розростатися вгору і вниз по течії річок і досягло до шести верст. На півдні воно злилося з с. Бджільна, а на півночі досягло межі, де розташована новозбудована в 1775–1813 р.р. кам'яна церква — тепер приміщення музичної школи [7].

Розташований на перехресті торговельних шляхів, Теплик у XVII–XIX ст. стає значним торгово-ремісничим пунктом. 300-літній ювілей Теплик зустрів уже в складі Російської імперії. Але вередлива фортуна піднесла йому не дуже приємний сюрприз — він стає заштатним містечком Гайсинського повіту Подільської губернії у 20-30 рр. XIX ст.. на Поділлі знову розгорнувся рух селян проти кріпацтва. Поблизу Теплика діяли повстанські загони Устима Кармелюка. У XX століття, свій 500-літній період розвитку Теплик вступив, щоб оновитися, зрости матеріально і духовно [70].

14 березня 1919 р. через Теплик проходив Кінний полк ім. Петра Болбочана Армії УНР, перейменований згодом на Кінний полк Чорних Запорозжців. Тут козаки знайшли тіла 20 своїх товаришів із 2-го пішого полку ім. Гетьмана Мазепи, що загинули у бою з окупаційними військами більшовиків 18 березня 1919 р. Кінний полк ім. Петра Болбочана несподівано напав на Теплик, де козаки перебили батальйон ворожої піхоти, що відпочивала і саме милася у лазні [35, с. 16].

З 1923 року Теплик — районний центр. Невмирущою славою покрили себе тепличани в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками. Вже з перших днів Німецько-радянської війни в райцентрі для боротьби зі шпигунами та диверсантами було створено винищувальний батальйон у складі 200 чоловік. Понад 600 тепличан пішли на фронт. Широко відомі в районі імена П. Т. Плотнянського і М. О. Воронцова, Героїв Радянського Союзу. Петро Плотнянський родом із села Стражгорода, Микола Воронцов випускник Теплицького зотехнікуму. Уславили себе тепличани і підпільною та партизанською боротьбою. Саме тут народився перший на Вінниччині партизанський загін. Організатором підпільної боротьби став колишній агроном райземвідділу А. К. Микитенко. На всіх фронтах Німецько-радянської війни мужньо боролися з ворогом майже дев'ять тисяч жителів району. Понад 5 тисяч з них віддали життя в ім'я Перемоги. Більше 7 тисяч колишніх фронтовиків удостоєні воєнних нагород [71].

Діяло гетто, куди нацистами насильно зганялися євреї для компактного мешкання та подальших репресій. У роки повоєнних п'ятирічок одночасно з відновленням старих, зруйнованих підприємств будуються нові, зокрема ті, що переробляють сільськогосподарську продукцію. В селищі побудовано нові приміщення комбінату побутового обслуговування, районної ради, відділу внутрішніх справ, редакції газети «Вісті Тепличчини» і районної друкарні, районної лікарні, райсанепідемстанції, насінневої інспекції, державної податкової інспекції, дитячого садка, ЗОШ № 1, Будинку культури і бібліотеки та інших. За останні 20 років побудовано торговельний центр, кулінарну фабрику, ковбасний цех і цех безалкогольних напоїв [72].

У Теплицькому районі Вінницької області на обліку перебуває 48 пам'яток історії. Серед них особливо варто відзначити Пам'ятний знак 2000 жертвам голодомору 1932-33 років у смт. Теплик. Пам'ятний знак змайстровано місцевими майстрами у 1993 році. Двометрову конструкцію виготовлено із залізобетону. Також Пам'ятний знак 500 жертвам голодомору 1932-33 рр. є у с. Побірка. Цей 2,5-метровий знак виготовлений місцевими

майстрами у 1991 році із граніту. Він розташований на місцевому кладовищі. У селі Орлівка Теплицького району є братська могила 360 жертв голодомору 1932-1933 років [43].

У досліджуваному районі встановлено 35 пам'ятників воїнам-односельчанам, загиблим на фронтах ВВВ, зокрема у селах Бджільна, Брідок, Важне, Велика Мочулка, Веселівка, Завадівка, Залужжя, Кам'янки, Карабелівка, Кивачівка, Кожухівка, Комарівка, Костюківка, Мала Мочулка, Марківка, Метанівка, Мишарівка, Орлівка, Петрашівка, Побірка, Погоріла, Пологи, Розкошівка, Росоша, Саша, Соболівка, Сокиряни, Стражгород, Тополівка, Удич, Шиманівка, Цвіліхівка та у смт. Теплик. В основному, пам'ятники виготовлені із залізобетону, а постаменти зроблені із каменю, бетону або цегли. Авторами переважної більшості є Одеський художній фонд, лише кілька виготовлені місцевими майстрами або Київським художнім фондом [73].

Також в районі нараховується 8 братських могил радянських воїнів, загиблих при звільненні сіл, селищ та містечок району, зокрема у смт. Теплик, селах Завадівка, Кивачівка, Костюківка, Орлівка, Погоріла, Соболівка, Удич. Також наявні братська могила 2 партизан у с. Соболівка, братська могила 300 мирних жителів у с. Соболівка, братська могила червоноармійців у с. Соболівка, братська могила 2 підпільників у с. Тополівка і пам'ятний знак воїнам-визволителям у с. Метанівка. Матеріали більш варіюються: метал, цегла, мармур, бетон. Авторами є місцеві майстри, Бакинський і Одеський художні фонди [6].

3.3. Пам'ятки археології Теплицького району

У Теплицькому районі Вінницької області нараховується 25 пам'яток археології (Таблиця 3.3). Найперша пам'ятка була виявлена ще у 1920 році Курінним П.П. Це було поселення черняхівської культури II-IV ст. ст. н.е. на території сучасного смт Теплик. Найбільше пам'яток було знайдено кандидатом історичних наук П. І. Хавлюком під час досліджень у 1959 році та у

1983-1984 роках. Серед інших дослідників варто відмітити Потупчика М. Є. та кандидата історичних наук Гаскевича Д. Л., які проводили розкопки у Теплицькому районі вже у ХХІ столітті [74].

Серед пам'яток археології Теплицького району нараховується такі:

Таблиця 3.3

Пам'ятки археології Теплицького району

№	Найменування пам'ятки	Адреса	Дата (епоха)	Дата відкриття або виявлення	Дослідники
1.	Поселення черняхівської культури	смт Теплик		1920 р.	Курінний П. П.
2.	Курган	смт Теплик		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
3.	Могильник курганний	с. Веселівка		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
4.	Кургани	с. Веселівка		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
5.	Поселення черняхівської культури	с. Велика Мочулка	III-IV ст. ст. н.е.	2011 р.	Потупчик М.Є.
6.	Могильник курганний /4/	смт Теплик		1982 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
7.	Поселення трипільської культури	с. Завадівка	IV-III тис. до н. е.	1959 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
8.	Слов'янське поселення	с. Завадівка	VI-VIII ст. ст. н.е.	1959 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
9.	Поселення передскіфського періоду	с. Карабелівка	VII-VI ст. ст. до н.е.	1983 р.	місцеві краєзнавці
10.	Поселення черняхівської	с. Петрашівка	II-IV ст. ст.	1977 р.	к. і. н. П. І.

№	Найменування пам'ятки	Адреса	Дата (епоха)	Дата відкриття або виявлення	Дослідники
	культури		н.е.		Хавлюк
11.	Багатошарове поселення доби неоліту, трипільської культури, доби бронзи та черняхівської культури	с. Петрашівка	V тис. до н. е. - II-IV ст. ст. н.е.	2004 р.	к. і. н. Гаскевич Д. Л.
12.	Поселення передскіфського періоду	с. Побірка	VIII-VII ст. ст. до н.е.	1959 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
13.	Поселення передскіфського періоду	с. Побірка	VIII-VII ст. ст. до н.е.	1984 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
14.	Поселення черняхівської культури	с. Побірка	II-IV ст. ст. н.е.	1984 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
15.	Курган	с. Погоріла		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
16.	Курган	с. Пологи		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
17.	Курган	с. Пологи		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
18.	Могильник курганний /2/	с. Пологи		1984 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
19.	Поселення черняхівської культури	с. Пологи	III-IV ст. ст. н.е.	2011 р.	Потупчик М.Є.
20.	Могильник курганний /2/	с. Росоша		1984 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
21.	Курган	с. Росоша		1984 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк

№	Найменування пам'ятки	Адреса	Дата (епоха)	Дата відкриття або виявлення	Дослідники
22.	Курган	с. Сокиряни		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
23.	Поселення трипільської культури	с. Стражгород	IV-III тис. до н. е.	1971 р.	місцеві краєзнавці
24.	Курган	с. Удич		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк
25.	Могильник курганний	с. Удич		1983 р.	к. і. н. П. І. Хавлюк

3.4. Музей Леонтовича

Микола Леонтович народився 13 грудня 1877 р. в с. Селевинці, присілку с. Монастирок Брацлавського повіту на Поділлі (нині Немирівського району на Вінниччині) у родині сільського священика. Роки навчання пройшли у підготовчому класі Немирівської гімназії (1887), Шаргородському духовному училищі (1888–1892) та Кам'янець-Подільській духовній семінарії (1892–1899), де вивченню хорової музики і співу відводилося важливе місце [75].

Після закінчення семінарії Микола Дмитрович працював у Чуківській двокласній школі. Саме тут у 1901 р. з'явилася «Перша збірка пісень з Поділля». Згодом М. Леонтович викладав у Тиврівському духовному училищі (у цей період композитор одружився з Клавдією Ферапонтівною Жовткевич), Вінницькій церковно-вчительській школі, де завершив роботу над «Другою збіркою пісень з Поділля», працював вчителем музики у залізничній школі Гришино (нині м. Красноармійськ) на Донбасі, викладачем співів у Тульчинському єпархіальному жіночому училищі. Це був час композиторської

зрілості і великих творчих звершень Леонтовича, у цей період у доробку композитора з'явився геніальний «Щедрик» [76].

23 січня 1921 р. у батьківській хаті в с. Марківка від руки вбивці передчасно трагічно загинув всесвітньо відомий великий композитор Микола Дмитрович Леонтович, якого справедливо називають «Українським Бахом».

У грудні 1977 р. до 100-ліття з дня народження Миколи Дмитровича Леонтовича було відкрито музей у с. Марківка Теплицького району Вінницької області (Рис. 3.1), де колись мешкали рідні митця й він неодноразово гостював у них, та саме тут трагічно загинув і був похований. Автором експозиції та організатором створення музею став Анатолій Завальнюк – кандидат мистецтвознавства, професор Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Архітектурний та художній проекти виконав львівський художник Ярослав Ульгурський. У 1982 р. музею було присвоєно звання «народний» [77].

У листопаді 2012 р. експозицію музею було закрито для відвідувачів через аварійний стан приміщення, постало питання про передачу закладу на баланс області. Так, рішенням Вінницької обласної ради у вересні 2015 р. він став філією Вінницького обласного краєзнавчого музею [78].

Під час підготовки нової експозиції музею М. Д. Леонтовича працівниками Вінницького обласного краєзнавчого музею було здійснено чималий обсяг робіт. А саме: вивчено літературні джерела про життєвий і творчий шлях видатного композитора, відпрацьовано картотеку ОУНБ ім. Тімірязєва та матеріали Державних архівів Вінницької та Хмельницької областей, Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Усе це дало можливість представити на новому рівні життєвий, творчий шлях видатного українського композитора та вшанування його пам'яті.

Реконструкцію приміщення музею та благоустрій його території здійснено приватним виробничо-комерційним підприємством «Будівельник». Благоустрій прилеглої території могили Миколи Леонтовича, що знаходиться

неподалік музею, виконано департаментом будівництва, містобудування та архітектури облдержадміністрації [4].

До створення сучасної експозиції було залучено архітектора, керівника проектно-виробничої організації «Майстерня музейних проєктів», члена Співки дизайнерів України, Національної спілки архітекторів України Олександра Антонця. Експозицію оснащено системою мультимедійного супроводу [79].

Майстерно втілено образ видатного земляка у скульптурному портреті, встановленому біля музею, заслуженим художником України, членом Національної спілки художників України Володимиром Оврахом [80].

Завдяки величезній роботі, що провели фахівці в різних галузях – музейники, архітектори, скульптори, проєктанти, будівельники, розумінню та підтримці обласних державної адміністрації та ради, управління культури і мистецтв облдержадміністрації, Теплицьких райдержадміністрації та райради, Степанівської сільської ради тощо, Вінниччина отримала колосальний за своїм значенням заклад культури та гідно увічнила ім'я славетного земляка – всесвітньо відомого композитора Миколи Дмитровича Леонтовича (Фото 3.2).

Експозиція музею М. Д. Леонтовича розміщена у чотирьох експозиційних залах. У найбільшій за площею першій залі, відповідно до художнього рішення, експозиція побудована у вигляді паралельного демонстрування експозиційного матеріалу: на стіні розташовані крупноформатні пейзажні світлини населених пунктів, де у різні періоди жив композитор, а в експозиційній консолі вздовж стін подані експонати та документальні матеріали [81].

Знаковим і смисловим центром цієї зали стали розміщений на центральній стіні крупноформатний портрет М. Д. Леонтовича роботи Б. Реріха 1921 р. та родинне піаніно Леонтовичів. Карта Вінниччини, на зворотній стороні стіни, символізує назву першого експозиційного розділу «Вінниччина – батьківщина М. Д. Леонтовича», де нанесені населені пункти, з якими пов'язаний життєвий шлях митця [82].

Через показ особистих речей родини Леонтовичів, родинні фото, копії документів та листів, експозиція розповідає про дитячі та юнацькі роки

композитора, його батьків і родину, роки навчання, викладацьку діяльність, перші творчі кроки, навчання у Санкт-Петербурзі, викладання співів у залізничній школі м. Гришино, що на Донеччині, особисте життя митця [83].

Особливими етапами у житті композитора були Тульчинський і Київський періоди. Робота у Тульчинському єпархіальному училищі, навчання у Болеслава Яворського, надзвичайно насичене життя у Києві – найбільш плідний період творчості М. Д. Леонтовича, саме у цей час з'явилися його знамениті хорові обробки народних пісень, твори духовного змісту. Цей період позначився розквітом творчої діяльності митця та відображений у експозиції музею через численні експонати [84].

Завершальні матеріали експозиції першої зали стосуються останніх років життя митця та його незавершеної опери «На русалчин Великдень». Візуальний акцент експозиції цієї зали – каліграфічна композиція із назвами творів славетного композитора та копії партитур його творів [85].

Для проведення лекцій і культурно-освітніх заходів тут застосовуються аудіо- та аудіовізуальні інсталяції системи мультимедійного супроводу, встановлений мультимедійний термінал, до медіабази якого ввійшли: біографія композитора, ноти оригінальних творів М. Д. Леонтовича та народних пісень у його обробці, аудіо- й відеозаписи виконання творів композитора, кіно-, теле-, відеосюжети про життя і творчий шлях М. Д. Леонтовича, які не були висвітлені у музейній експозиції [86].

У другій і третій експозиційних залах здійснено реконструкції кабінету батька композитора – священика Дмитра Феофановича Леонтовича та вітальні родини Леонтовичів. Відтворення реальної обстановки життя і діяльності священика здійснено в кабінеті батька, який не зраджує сімейним традиціям протягом кількох поколінь служив на духовній ниві. У цій експозиційній залі представлені ікони, богослужбові і духовні книги, предмети для звершення церковних таїнств, верхній одяг та головні убори духівництва того часу.

Комплекс предметів присвячений загибелі Миколи Дмитровича, адже останні хвилини свого життя він провів у батьківській хаті в Марківці. На

подіумах у вигляді дощатих помостів, які стилізовано відтворюють фрагменти дерев'яної підлоги, у кабінеті і вітальні експонуються меморіальні предмети, зокрема меблі [42].

Предметний ряд вітальні складається, переважно, з меморіальних речей родини: обідній стіл, посуд, побутові речі, меблі тощо. Родзинкою цієї зали став відреставрований родинний килим XVIII ст. [87].

У експозиційному розділі четвертої зали «Вшанування пам'яті М. Д. Леонтовича» представлені матеріали, що розповідають про заходи і події після смерті композитора. Зокрема, створення Всеукраїнського музичного товариства ім. Леонтовича та його філій, вшанування пам'яті композитора за кордоном, пам'ятні місця, пов'язані з його іменем, фестивалі і музичні свята, встановлені на честь митця пам'ятники та меморіальні дошки тощо.

Характер експозиційних матеріалів (документи, афіші, листівки) визначив і дизайн експозиції, де експонати скомпоновані на крупноформатних стендах та розміщені на стінах зали. Акцент експозиційної зали – бюст М. Д. Леонтовича (автор Є. Дзиндра), обабіч якого розміщені експозиційні вітрини з виданнями, присвяченими творчості композитора. У цій залі на моніторі демонструватиметься виконання творів композитора та застосовуватиметься звуковий супровід [88].

Музей розташований за адресою: вул. Леонтовича, 2, с. Марківка Теплицького р-ну Вінницької області. Працює щоденно, крім понеділка з 10:00 до 18:00.

Вартість вхідних квитків для дітей та студентів — 10 грн, для дорослих 20 грн. Вартість екскурсійного обслуговування для дітей та студентів — 50 грн, для дорослих — 100 грн. Вартість фотографування — 20 грн, відеозйомки — 30 грн [90].

3.5. Музей села Розкошівка

Історію, як відомо, творять люди, тому коли виникла думка про написання історії села і був створений музей в 2010 році, краєзнавцям довелося

звернутися до спогадів старожилів, архівних матеріалів, тієї спадщини, яку залишили предки. Не тільки предмети старовини, а й людські долі мають безцінну вагу для пізнання історичного минулого [9].

Спілкуючись з односельцями, вивчаючи їх родоводи, відтворивши генеалогічні дерева, краєзнавцям стало зрозуміло, що громада, як історична спільнота включала в себе позитивних і негативних персонажів [91].

Окремі села отримали свої візитки, певну «спеціалізацію» через діяльність їх мешканців. Так колись у Теплицькому районі говорили: «бджілянські хатопали», «скарженівські конокради», «теплицькі кишнаки» (за звичку торгувати на ярмарках вареними свинячими відходами – холодцем, або «зельцем»). Розкошівка здавна «прославилась» огульним п'янством, що відмічено в літературних джерелах. Це при тому, що люди, в основному, були працьовиті, волелюбні, винахідливі, порядні, схильні до науки. Відомі родини, в яких освіта була головним пріоритетом. В таких сім'ях не шкодували коштів на навчання нащадків. Коли не було ще школи, дітей навчали у дяків, священників [92].

Так Сокотнюка Дмитра Микитовича і його брата Захарія навчив грамоті священник на прізвище Пашута, що жив у них на квартирі. Коли відкрилась церковно-приходська школа в селі діти з родин: Гелетаків, Юхимчуків, Андрійчуків, Сорговських, Олійників були першими учнями дяків і псаломщика. Багато з них продовжили навчання в Теплику, Тополівці, Комарівці. Це були одиниці, бо основна частина громади була неграмотна. Коли в 1880 році жителі Розкошівки на сільському сході приймали «Приговор» про незаконний захват землі деякими селянами після розкріпачення, то за них, неграмотних розписався Іван Сорговський. Завірено «Приговор» печаткою сільського старости Юхима Андрійчука. В іншому документі «Расписка» від 26 травня 1913 року, за неграмотного Малюшка Гавріїла, по особистому проханню розписався Яким Хрущ (ці документи зберігаються в музеї). Він поставив свій підпис в присутності сільського старости Дмитра Андрійчука, який теж мав печатку. А їхній, скоріш за все, онук – Андрійчук Кирило, будучи в німецькому

полоні в 1914 році досконало вивчав німецьку і польські мови, був грамотний і мав каліграфічний почерк. На цю сім'ю казали «поляки». Його діти вже наші сучасники: Іван, Андрій, Фотій також були освіченими і каліграфічно писали.

По різному цікаві ті спогади, але найбільше змістовних, достовірних відомостей зберегли на сьогодні: Пшеничний Антон Дмитрович, Олійник Антін Юрійович, Пугач Катерина Федорівна, Постойко Тодоска Никифорівна і Кривенька Раїса Іванівна (обидві померли в 2014 році) [93].

Зберегли в своїй пам'яті багато історичних, в тому числі трагічних в житті односельців і поділились ними в своїх спогадах жителі села, яких давно вже немає серед нас: Юхимчук Валентина Пилипівна, Гелетюк Марія Ульянівна, Мельник Анастасія Андріївна, Пугач Ласовета (Лізавета) Пилипівна, Гелетюк Всеволод Та...йович, Сокотнюки Леонід Дмитрович і Людмила Дмитрівна, Сокотнюк Микита Захарович, Юхимчук Семен Степанович, Бондар Микола Якович, Ковпак Петро Олексійович та багато інших [40].

Завдяки критичній оцінці, співставленню їх про життя села і його мешканців, вивченню багатьох документів з архівів, поступово вималювались деякі сторінки історії Розкошівки та її складової – життєопису людських доль.

Критеріями віднесення окремих з них до рубрики «Визначні постаті села» були й залишаються: освіченість, порядність, чесність, людяність, внесок в науку і в розбудову громади і країни, самовіддана праця, на благо людей, захист рідної Батьківщини. 17 осіб односельців, до рубрики «Визначних» отримали схвалення ветеранів села [94].

В 2014 році завершено виготовлення стенду для музею історії села – «визначні постаті села», присвяченого 7-річчю визволення України від фашистських загарбників, та 70-річчю Великої Перемоги у Великій Вітчизняній війні. На жаль, на час написання цих історичних хроні (2012-2014 рр.) пішли із життя дорогі нам люди: Кизима Анатолій Олексійович, що проживав у м. Москві в 2012 році, Пшеничний Олексій Дмитрович з м. Хмельницького у 2013

році. Вони підтримали ідею створення музею, передали до нього безцінні спогади, які знаходяться в іменних папках [95].

Такі папки заведенні на кожного з 17-ти земляків, фотографії яких розміщені на стенді. В них зберігаються різні документи, книги, Почесні грамоти, та речі, що належали людям і передані до музею їх рідними і близькими [96].

Ось вони, ці визначні постаті, удостоєні великої честі бути гордістю Розкошівки:

1. **Сокотнюк Дмитро Мокійович** (1882-1973 рр.) – вчитель, що навчав грамоті кілька поколінь села, учасник революції 1905-1907 рр. з його участю була ліквідована неписьменність, відбулось багато соціально-економічних перетворень, високоерудована, інтелігентна людина, шановний односельчанин.

2. **Юхимчук Семен Степанович** (1883-1958 рр.) – селянин, з бідняків, завдяки інтелекту, наполегливій праці став заможним середняком. Під час служби в царській армії з 1904 по 1907 рр., був учасником революційних заворушень, за що був засуджений. Під час колективізації сім'я зазнала гонінь, була розкуркулена. В його будинку майже півстоліття була школа.

3. **Мерцик Адольф Альбертович** 1903-1976 рр., - німець за походженням переміщений разом з братом в Україну. Доля закинула його в Розкошівку, де виявився його талант народного умільця. З його участю було створено технічну революцію в селі. Його шанували і поважали односельці. Разом з дружиною Ласоветою створив велику родину Мерциків, теж талановитих людей.

4. **Юхимчук Данило Пилипович** (1902-1981 рр.) з селянської сім'ї, який своїм розумом і працелюбністю здобув вищу освіту, став садівником, присвятив життя квітникарству і науці вивчення рослин. Йому присвоєно наукове звання – кандидат біологічних наук. Написав кілька книг з прекрасного світу квітів, які переведені на іноземні мови. До кінця життя не поривав зв'язків з рідним селом, писав вірші.

5. **Юхимчук Федір Пилипович** (1906-1988 рр.) з багатодітної сім'ї, малечку був розумним, допитливим. Батько хотів, щоб він залишився господарювати в сім'ї. Його вчитель – Сокотнюк Д.М. відмічав велику тягу до знань і кмітливість. Він не зрадив батьківській мрії – все життя нуці по сільському господарстві. Став доктором сільськогосподарських наук професором аграрієм. Заповів поховати його на землі його предків, тим самим назавжди пов'язав свою долю з рідною Розкошівкою [97].

6. **Яковенко Марія Григорівна** (1912-1978 рр.). Все життя своє життя присвятила колгоспній праці. Працюючи в буряківничій ланці ланковою добилась високих врожаїв вирощуваних культур, стала п'ятидесятницею. В селі її називали «Марія Демченко», на честь першої Союзі колгоспниці, яка добилась дуже високого врожаю. Марія Григорівна була гордістю села і району. Чоловік Іван загинув на фронті, сама виховала двох синів – Олексія і Володимира, які продовжили її справу.

7. **Тарасюк Мефодій Данилович** (1916-1978 рр.). На його долю випали важкі випробування: участь в фінській і Великій Вітчизняній війнах. Був доброю, щирою людиною, створив велику сім'ю, користувався авторитетом в колгоспі. Професійний механізатор і талановитий організатор – бригадир тракторної бригади. Два рази був учасником всесоюзної виставки досягнень сільського господарства в Москві. В музеї зберігається багато його документів і портмоне, з яким він пройшов дві війни, член КПРС.

8. **Гелетюк Дмитро Минович** (1896-1944 рр.) – організатор колгоспу «Гігант», член КП(б)У, з 1930 його керівник – голова правління колгоспу до 1940 г. за спогадами старожилів був доброю, чуйною, скромною людиною, з ним люди подолали важкі перші роки колективізації і голод 1932-1933 років, ліквідацію не писемності, зростання добробуту і культури. Загинув на фронтах війни.

9. **Мельник Гаврило Андрійович** 1909-1942 рр., з бідняцької сільської родини, виховувався в дитбудинку в Росії, куди виїхав разом з

сестрою під час голоду 1922 року, де були як сироти. Там мав прізвище Мельников, здобув освіту агронома, працював на різних роботах, але його тягнуло на батьківщину. В 1940 році закінчив Уманський педінститут, створює сім'ю з Рибак Анастасією Андріївною, батьки якої були розкуркулені. Перед війною вчителював у Стражгороді. Син Віктор помер у 2-х річному віці. Сам Гаврило Андрійович з перших днів війни пішов на фронт і загинув у 1942 році. Світлу пам'ять про нього на все життя зберегла Анастасія Андріївна, проста, працююча жінка, яка передала до музею багато цікавих документів про життя цієї неординарної людини, про яку мало знають жителі села.

10. Пшеничний Олексій Дмитрович (1932-2013рр.). Дитинство і юність його тісно зв'язана з рідним селом, про що він згадував в своїх спогадах «Життя прожити – не поле перейти», передані після його смерті в музей дружиною і дітьми. І хоча він жив і працював в подальшому поза межами села, його внесок в розбудову України і зокрема Хмельницької області дав нам права гордитися своїм земляком і шанувати пам'ять про нього.

11. Ковпак Петро Олексійович (1917-1995 рр.). Йому єдиному з односельців випала доля бути захисником блокадного Ленінграду. Важкі випробування дістались і в довоєнний і в післявоєнний часи. В селі був шановною людиною, прекрасним господарем, майстром на всі руки. Його спогади записані мною за кілька років до смерті в селі Іванів, де він доживав віку – прекрасні штрихи до нашої історії. Подарував музею цікаву книжечку – «Євангеліє від Матфея», яка належала розкошівському священнику Сорговському. Мав багато друзів в селі, залишив двох синів: Фотія і Дмитра, яких вже теж немає з нами. Рід продовжують Фотієві діти.

12. Сорговський Платон Іванович (1890-1954 рр.) людина з цікавою біографією, з мудрої селянської родини. Учасник I світової війни, талановитий музикант, працюючий, доброзичливий член громади. Очолив в селі знамениті «Троїсті музики»: кларнет, скрипка і бубон. Кларнет дістався йому в подарунок під час служби за його віртуозну гру. Активний будівничий колгоспу. Перед війною - голова сільради, організатор і учасник партизанського руху в селі. Він

переконав підпільників не підривати німецьку комендатуру в приміщенні школи, бо село й так підлягало спаленню за зв'язки з партизанами. Про це розповідали його сучасники, тим більше, що були підозри на те, що серед підпільників був зрадник. Він пишався своїми зятями – радянськими офіцерами. Дочка Мар'яна на початку війни опинилася вдома і була зв'язковою у партизан. Син Яким по закінченню 10 класів в 1941 році добровольцем пішов на фронт і загинув. Платон Іванович заслужено і до наших днів користувався шаною і повагою односельців.

13. **Кривенька Елада Севаст'янівна** – (1932 року народження) виросла в багатодітній родині, в якій було 10 дітей. Із-за хвороби закінчила лише чотири класи, потім працювала в буряківничій ланці разом з молодими подругами, які обрали її ланковою. Була депутатом сільської ради. З раннього ранку і до смеркання працювали, добиваючись вагомих результатів. Учасниця виставки на ВДНГ в Москві, делегат з'їзду колгоспників УРСР в 1969 році, нагороджена орденом «Знак Пошани», медалями. Разом з фронтовиком Мерцин Василем Адольфовичем створили гарну сім'ю. Цій сім'ї присвячений стенд «Вони боролись за щасливе життя» в 2012 році, в честь 80-річного ювілею Елади Севаст'янівни, який знаходиться в сільському музеї.

14. **Кизима Анатолій Олександрович** (1941-2012 рр.). Народився в Розкошівці, тут закінчує семирічку і подальшому виїжджає з села на комсомольські будови, навчається і стає залізною дорожником. Зв'язок з малою батьківщиною не поривав де б не знаходився. На старості мріяв оселитись в Розкошівці, часто проводив тут свої відпустки. Його пам'ятали і поважали не тільки члени великої родини, а й односельці. За свою самовіддану працю на благо нашої Батьківщини – СРСР був нагороджений орденами і медалями, отримав квартиру в Москві, отримав почесне звання академіка. Фотографії, диплом, книгу «О времени и о себе» рідні передали на збереження й спомин в музей села.

15. **Залога-Ткач Віра Владиславівна** (1943 р.н.). Виросла й виховалась в сім'ї сільських вчителів. Мати – Юхимчук Валентина Пилипівна – корінна

жителька села, вчителька української мови. Батько – Залога Владислав Олександрович – кадровий офіцер Червоної Армії, загинув в 1945 року в Польщі. До п'яти років зростала напівсиротою, коли мати вдруге вийшла заміж за сільського жителя-фронтовика Даценко Івана Созонова у неї з'явилося ще 4 сестрички: Ніна, Зіна, Світлана і Людмила. В 14 років закінчивши на відмінно сільську семирічку сама продовжила торувати своє життя. Закінчила Львівський технікум радянської торгівлі і в 17 років працює бухгалтером. Далі – навчання в Донецькому інституті радянської торгівлі. По закінченню інституту з відзнакою направлена на роботу в Черкаський технікум радянської торгівлі на посаду викладача. Тут вона зростає, як вчитель, організатор і незабаром в 1983 році її призначають на посаду директора технікума, який в 1992 році переіменований в комерційний. Відаючись сповна своїй роботі не забувала вона про односельців агітуючи до навчання в технікумі. Не пориває Віра Владиславівна зв'язків з рідним селом і після виходу на пенсію допомагає у створенні музею історії, якому передала усі свої подяки і почесні звання отримані за роки сумлінної праці на благо України, гідно представляючи Розкошівку.

16. Пшеничний Антін Дмитрович (1929 р.н.) – людина з трудовою біографією, що варта наслідування, наш сучасник. «Ходяча енциклопедія» по історії Розкошівки. Єдиний з односельців, кому випала честь служити моряком збройних силах в СРСР та ще й на Балтійському флоті в героїчному Ленінграді. Його син – Олексій теж матрос збройних сил продовжив традицію батька. Життя його – це славні сторінки колгоспного виробництва, в які вписані славні справи і його мозолистими руками – електрифікація, механізація. Чесна, порядна людина. Разом з дружиною Ганною Міхеєвною, славною трудівницею, створили гарну сім'ю, радіють дітям і обдарованим онукам. Його цікаві розповіді-спогади лягли в основу життєвих історій записаних автором цим стрічок. Підтримав ідейно і матеріально створення музею історії села.

17. Даценко Іван Созонович (1912-1998рр.) – віднесений до когорти визначних постатей села за значний вклад в розвиток освіти і культури серед

людей. З його ініціативи і за власним планом в Розкошівці збудовано прекрасне приміщення школи, яке діє до сьогоднішнього дня. Він учасник бойових дій Великої Вітчизняної війни. Разом з дружиною Юхимчук Валентиною Пилипівною – учителькою української мови й літератури, виростили 5 дочок. З них Віра і Ніна пішли стежиною батьків, стали вчителями. З 1947-1961 рік Іван Созонович був директором Розкошівської семирічної, а потім восьмирічної школи, яку закінчили сотні дітей села [98].

3.6. Природно-заповідні об'єкти

Турчинський ліс — це ландшафтний заказник неподалеку від смт Теплик. Він відноситься до заказників місцевого значення. Оголошений заповідним об'єктом рішенням № 834 25 сесії Вінницької облради 5 скликання, яка відбулася 29.07.2009 р. Турчинський ліс розташований на північний-захід від селища міського типу Теплик Вінницької області. Заказник підпорядковується ВОКСЛП «Віноблагроліс». Загальна площа Турчинського лісу - 59,7 га [99].

У ландшафтному заказнику «Турчинський ліс» під охорону взята ділянка грабово-дубового лісу, в деревостані якого є значна кількість ясена і клена, а також окремих дерев сосни кримської і модрина європейської, і травостою, у покриві якого переважає зірочник жорстколистний і ланцетолистий. Також там наявні численні джерела ґрунтової води (8 шт.), що живлять річку Турчинку. Лісові угруповання ландшафтного заказника дещо трансформовані, вони не вирізняються високим різноманіттям флористичного світу [40].

Особливим об'єктом Теплицького району є *Покровський парк* (Фото 3.3). Він представляє собою ботанічну пам'ятку природи, що має місцеве значення. Об'єкт оголошено заповідним згідно до рішення № 834 25 сесії Вінницької облради 5 скликання, що відбулася 29.07.2009 р. Ботанічна пам'ятка природи «Покровський парк» розташована в північно-західній частині селища міського типу Теплик [51, с. 18].

Основу парку складає ясенево-грабово-дубовий ліс. У «Покровському парку» зростають каштани, ялини, берези, плакучі верби тощо. До цінних видів флори належать липа кам'яна, бархат амурськимй, різновиди спіреї та багато

інших рослин. Серед трав'яного покриву переважає зірочник ланцетолістий, трохи рідше зростає яглиця звичайна. Загалом у ботанічній пам'ятці природи зростає понад 60 різних форм та видів деревних порід [100].

Фото 3.3. Покровський парк

Смілгородський парк — це ботанічна пам'ятка природи також місцевого значення. Об'єкт оголошено заповідним згідно до Рішення № 834 25 сесії Вінницької облради 5 скликання, що відбулося 29.07.2009 року. «Смілгородський парк» знаходиться у північно-західній частині селища міського типу Теплик [53].

Основу парку складає ясенєво-грабово-дубовий ліс. У «Смілгородському парку» також зростають лікарські і декоративні рослини. Загалом у ботанічній пам'ятці природи зростає більше ніж 60 форм та видів деревних порід [101].

Висновки до розділу 3

У Теплицькому районі Вінницької області під охороною держави знаходиться:

- 4 пам'ятки архітектури і містобудування;
- 2 пам'ятники монументального мистецтва;

- 48 пам'яток історії.
- 25 пам'яток археології;
- 3 об'єкти природно-заповідного фонду.

Найвизначнішим місцем туристичного паломництва на Тепличчині являється музей Миколи Дмитровича Леонтовича, та його могила в с. Марківка. Музей відкрито в 1977 році, до ювілею М.Д.Леонтовича. Архітектурний проект Музею та бронзове погруддя до пам'ятника виконав львівський художник Ярослав Ульгурський. Неподалік музею знаходиться могила М.Д. Леонтовича, на якій встановлено гранітний обеліск.

В музеї зібрано цікаві матеріали, велика кількість старовинних фотографій родини Леонтовичів, загальне фото батьків, сестер Миколи Леонтовича.

Великий інтерес у відвідувачів викликають експозиції рідкісних матеріалів, оригінальні рукописи партитур, титульних обкладинок Першої та Другої збірки пісень з Поділля, піаніно, криги, ноти та меблі Леонтовича.

Ініціатором створення музею в с. Марківка був теперішній декан музично-Педагогічного факультету Вінницького державного педагогічного університету Завальнюк Анатолій Федорович і художник Ярослав Ульгурський.

ВИСНОВКИ

Отже, туристичні ресурси - сукупність природних і соціально-культурних комплексів та їх елементів, що сприяють задоволенню фізіологічних та соціальних потреб людини, відновленню її працездатності і які при сучасній та перспективній структурі рекреаційних потреб і техніко-економічних можливостях, використовуються для прямого й опосередкованого споживання та виробництва туристичного продукту. У структурі туристичних ресурсів виділяють природну, соціально-культурну або суспільну, технологічну і подієву складові.

Проблемі вивчення туристичних ресурсів присвячені праці багатьох вчених-географів, економістів, маркетологів. В Україні найбільш глибоко даною проблематикою займається доктор географічних наук, професор кафедри країнознавства і туризму географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка О.О. Бейдик

Визначено, що Вінниччина має усі передумови для інтенсивного розвитку туризму. В області на державному обліку перебуває 4307 пам'яток культурної спадщини: 1739 - археології; 1893 - історії; 526 - містобудування та архітектури; 101 - монументального мистецтва; 47 - садово-паркового мистецтва; 1 - ландшафтна. В області зберігається тенденція стабільного росту площі природно-заповідного фонду, успішно діє Вінницький обласний осередок Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні.

Виявлено, що перешкодами на шляху до перетворення туристичної сфери Вінницької області і Теплицького району зокрема у сучасну галузь економіки є: недостатній розвиток туристичної інфраструктури, зокрема, реконструкції та будівництва закладів розміщення туристів різних стандартів (готелів, мотелів, кемпінгів); не облаштовані місця короткочасного відпочинку туристів; відсутність під'їздів до туристичних об'єктів; незадовільний стан більшості пам'яток культурної спадщини; не розроблені дієві програми їх збереження та пристосування для потреб туристів; неефективна діяльність

відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій для розвитку рекреаційного бізнесу; відсутність системного рекламного та інформаційного забезпечення.

З'ясовано, що у Теплицькому районі Вінницької області під охороною держави знаходиться: 4 пам'ятки архітектури і містобудування; 2 пам'ятники монументального мистецтва; 48 пам'яток історії; 25 пам'яток археології; 3 об'єкти природно-заповідного фонду.

Найвизначнішим місцем на Тепличчині є музей Миколи Дмитровича Леонтовича та його могила в с. Марківка, на якій встановлено гранітний обеліск. В музеї зібрано велику кількість старовинних фотографій, експозиції рідкісних матеріалів, оригінальні рукописи партитур, титульних обкладинок збірок пісень з Поділля, піаніно, ноти та меблі Леонтовича. Музей легендарного автора «Щедрика» приваблює багато іноземних туристів. До пам'яток природно-заповідного фонду належать ландшафтний заказник місцевого значення «Турчинський ліс» і 2 ботанічні пам'ятки природи місцевого значення «Покровський парк» і «Смілгородський парк».

Результати проведеного аналізу дають можливість зробити висновок, що Теплицький район Вінницької області має значний туристичний потенціал і всі передумови для його ефективного використання. Однак в найближчій перспективі потребують вирішення, на регіональному рівні, такі питання як: повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму; невідповідність переважної більшості туристичних закладів міжнародним стандартам; незадовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг; незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів та необхідністю їх збереження; відсутність інноваційних проєктів та наукових досліджень з питань розвитку перспективних видів туризму; недостатня забезпеченість туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами; недостатність рівня розвитку інформаційної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вінничина туристична: краєзн. довід./ За ред. М. Спиця. Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва. – Вінниця: ДП «Держ. картограф. ф-ка», 2009. – 432 с.
2. Яцентюк Ю. В. Людина в міських ландшафтах (на прикладі м. Вінниці). Ландшафти і сучасність. – Київ - Вінниця. - Вінниця: Гіпаніс, 2000. – С. 193 – 195.
3. Яцентюк Ю. В. Сполучні території екомережі Вінницької області. Природа. 2000. Вип. 2. С. 50-55.
4. Яцентюк Ю.В. Характеристика типів міських селитебних ландшафтів України // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. – Серия География. – Т. 14 (53). - №1. – 2001. – С. 150 – 154.
5. Вінничина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження : матеріали XX Вінницької наук. істор. краєзнав. конф. – Вінниця, 2005. – 324 с.
6. Яцентюк Ю.В. Парадинамічні зв'язки та екопроблеми міських ландшафтів Центрального лісостепу України // Регіональні екологічні проблеми. – К.: Обрії, 2002. – С. 249 –251.
7. Яцентюк Ю.В. Долинно-балково-яружний антропогенний парагенетичний ландшафтний комплекс. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. - Серія: Географія. – Вінниця: Гіпаніс, 2002. – Вип. 4. – С. 41 – 48.
8. Яцентюк Ю.В. Ландшафтно-технічні системи міст Центрального лісостепу України (на прикладі міста Вінниці): дис. кандидата геогр. наук: 11.00.11 / Яцентюк Юрій Васильович. – 2004. - 174 с.
9. Яцентюк Ю. В. Ландшафтно-технічні системи міст центрального лісостепу України (на прикладі міста Вінниці) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 «Констр. географія і рац. використання прир. ресурсів» / Юрій Васильович Яцентюк. – К., 2004. – 19 с.
10. Вінничина музейна: довідник / редкол.: К. І. Висоцька, І. А. Дорош, О. І. Ковтонюк. – Вінниця, 2008. – 96 с.
11. Вінничина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. – Вінниця, 2007. – 404 с.
12. Яцентюк Ю. В. Геоєкологія. Навчальний посібник. - Вінниця: «Едельвейс», 2007. – 396 с.
13. Яцентюк Ю. В. Антропогенні парагенетичні ландшафтні комплекси. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. - Серія: Географія. – Вінниця, 2006. – Вип. 12. – С. 43-48.

14. Яцентюк Ю. В. Наукове обґрунтування створення регіонального ландшафтного парку «Мурафа» / Ю. В. Яцентюк // Український географічний журнал. – 2006. – №4. – С. 34–37.
15. Яцентюк Ю. В., Ворона Є. І. Функціональне зонування території проєктованого регіонального ландшафтного парку „Мурафа” // Історія української географії. – 2006. – Вип. 2 (14). – С. 67–69.
16. Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження: мат. XXVI Вінницьк наук. істор. краєзн. конф. 10-11 жовт. 2014 р. – Вінниця, 2014. – 318 с.
17. Яцентюк Ю. В. Природа міста Вінниці. Вінниця: «Едельвейс і К», 2008. – 128 с.
18. Денисик Г.І., Яцентюк Ю. В. Вінниця та її околиці. Вінниця: «Тезис», 2008. – 128 с.
19. Яцентюк Ю. В., Ворона Є. І. Тваринний світ проєктованого РЛП «Мурафа». Екологічний вісник. – Київ: ВЕЛ, 2008, № 5. – С.32-33.
20. Яцентюк Ю. В. Геоекологія. Навчальний посібник. - Вінниця: «Глобус-Прес», 2008. – 396 с.
21. Гижко Н.В. Перлини Вінниччини. – Вінниця: Фенікс; Інфракон-І, 2007. – 212 с.
22. Денисик Г.І. Природа Вінниччини. – Вінниця, 2008. – 114 с.
23. Яцентюк Ю.В., Дейнека Д.А. Динаміка стану навколишнього природного середовища Вінницької області. Молодь за чисте довкілля та здоровий спосіб життя. – К., 2010. С.156-157.
24. Яцентюк Ю. В. Екомережа Вінницької області / Ю. В. Яцентюк. – Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс», 2011. – 128 с.
25. Яцентюк Ю. В. Національні природні ядра екомережі Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Український географічний журнал. – 2011. №2. – 48-52.
26. Yatsentiuk, Yu. V. The national core areas of Vinnitsia region. Ukrainian Geographical Journal. 2011. No. 2. P.48-52.
27. Яцентюк Ю. В. Сполучні території екомережі Вінницької області. III-й Всеукраїнський з'їзд екологів з міжнародною участю. - Т.1. – Вінниця: ВНТУ, 2011.- С.279-282.
28. Яцентюк Ю. В. Динаміка стану навколишнього природного середовища Вінницької області з 1991 по 2009 роки. Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2011. – Т.1. - С.346-348.
29. Yatsentiuk, Yu. V. Ekomerezha Vinnytskoi oblasti [Econetwork of Vinnytsia region]. Vinnytsia: Edelweis і К. 126.
30. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Денисик Г.І. - Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. - 184 с.

31. Яцентюк Ю. В., Ярова Д. В. Особливості екомережі Вінницької області // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – С. 289–293.
32. Яцентюк Ю. В. Геоекологія. Навчальний посібник. - 2-ге видання з доповненнями. - Вінниця: «ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2012. – 396 с.
33. Яцентюк Ю. В. Регіональна екомережа Вінницької області // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. № 1-2, 2012. – С. 77-85.
34. Yatsentyuk Yu. V. The recovery territory of the ecological network of Vinnitsya region. Proceedings of the First All-Ukrainian Sciences Conference for students, undergraduates, graduate students and young scientists: Ecology, neoeology, environmental protection and balanced nature management. 2012. P. 126-128.
35. Яцентюк Ю. В. Відновлювальні території екомережі Вінницької області. Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування: мат. I Всеукр. наук. конф. студ., маг., асп. та молод. вч. – Харків: Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. – С.126-128.
36. Яцентюк Ю. В. Загрози біотичному та ландшафтному різноманіттю Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Є. І. Ворона // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2012. – Вип. 24. – С.26–32.
37. Yatsentyuk Yu. V. The regional econetwork of Vinnitsya region. Man and Environment. Issues of Neoeology. No 1-2, 2012. – P. 77-85.
38. Денисик Г.І. Простори Вінниччини / Денисик Г.І., Любченко В.Є. – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1999. - 92 с.
39. Денисик Г.І., Любченко В.Є. Подільське Побужжя. / Г.І. Денисик – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1999. – С. 50–75.
40. Яцентюк Ю. В. Водогосподарські антропогенні парагенетичні ландшафтні системи // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – Харків. 2013. – Вип. 3-4. – С. 147–152.
41. Y. Yatsentyuk Vodohospodarski antropohenni parahenetychni landshaftni systemy. Liudyna ta dovkillia. Problemy neoeokolohii. 2013. 3-4, 147-152.
42. Яцентюк Ю. В. Структура та ієрархія антропогенних парагенетичних ландшафтних систем / Ю. В. Яцентюк // Антропогенне ландшафтознавство: перспективи розвитку: Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. – С. 136–138.
43. Яцентюк Ю. Парадинамічні і парагенетичні зв'язки та ландшафти / Ю. Яцентюк // Географічна наука і практика: виклики епохи: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у

Львівському університеті: У 3-х т. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Т.2. – С.89–91.

44. Яцентюк Ю. В. Екокоридори Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування. – Харків: Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 153–154.

45. Заповідні об'єкти Вінниччини / уклад.: О. Г. Яворська (заг. ред.), І. І. Українець, В. Л. Романчук та ін. – Вінниця: Велес, 2005. – 102 с. : кол. іл., табл.

46. Зінько Ю. А. Пам'ятки історії та культури Вінницької області / Ю. А. Зінько, М. Р. Мудраченко. – Вінниця: ДП "Державна картографічна фабрика", 2011. – 400 с.

47. Яцентюк Ю. В. Екомережа як антропогенна парагенетична ландшафтна система (на прикладі Вінницької області) / Ю. В. Яцентюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2014. – Вип. 26. – С. 17–24.

48. Яцентюк Ю. В. Перспективні історико-географічні заповідні об'єкти Вінниччини / Ю. В. Яцентюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2014. – Вип. 20 (32). – С. 168–173.

49. Яцентюк Ю. В. Промислові антропогенні парадинамічні та парагенетичні ландшафтні системи міста Вінниці / Ю. В. Яцентюк // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. – 2014. – Вип. 3-4 (22). – С. 94–98.

50. Левицька І.В. Інфраструктура забезпечення розвитку туризму у Вінницькій області / І.В. Левицька, В.В. Завальнюк // Молодий вчений. – 2015. - № 2 (2). С. 140-144.

51. Яцентюк Ю. В. Історико-географічні заповідні об'єкти Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Н. Ю. Татаренко // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Збірник наукових праць ВДПУ / Відп. ред. А. В. Гудзевич. – Вінниця, 2014. – Вип. 11 (16). – С. 7–9.

52. Яцентюк Ю. В. Природно-заповідний фонд Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Н. Ю. Татаренко // Географія та екологія: наука і освіта: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю). – Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. – С. 365–368.

53. Яцентюк Ю. В. Історія дослідження антропогенних парадинамічних і парагенетичних ландшафтних систем / Ю. В. Яцентюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. – 2014. – Вип. 19 (31). – С. 45–52.

54. Яцентюк Ю. В. Динаміка стану водних мас Вінницької області за період з 1991 по 2013 роки / Ю. В. Яцентюк, Н. О. Ящук // Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль: СПМ «Тайп», 2015. – С. 259–260.
55. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття Могилів-Подільського району / Ю. В. Яцентюк // Матеріали П'ятої Могилів-Подільської науково-красознавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2015. – С. 456–462.
56. Яцентюк Ю. В., Гаврищук Ю. І. Природно-заповідний фонд Поділля. Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Зб-к наук. праць. – Вінниця, 2015. – Вип.12 (17). – С.62-64.
57. Яцентюк Ю. В. Динаміка стану навколишнього природного середовища Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, Н. О. Ящук // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Зб-к наук. праць. – Вінниця, 2015. – Вип.12 (17). – С.58-60.
58. Яцентюк Ю. В. Біоцентри локальної екомережі Мурованокуриловецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. – 2016. – Вип.1 (64). – С. 36–41.
59. Любчак О.О. Чарівне Поділля: Краєзнавчі нариси. – Одеса: Маяк, 1990. – 88 с.
60. Яцентюк Ю. В. Особливості тваринного світу регіонального ландшафтного парку «Мурафа» / Яцентюк Ю. В., Григоренко Ю. М. // Materiály XII mezinárodní vědecko-praktická conference “Věda a vznik” – 2016. – Díl.10. Technické vědy. Chemie a chemické technologie. Geografie a geologie. Moderních informačních technologií. Stavebnictví a architektura. Matematika: Praha. Publishing House “Education and Science” s.r.o – Stran. 57-59.
61. Яцентюк Ю. В. Парагенетичні та парадинамічні зв'язки в антропогенних ландшафтних системах // Українська географія: сучасні виклики: Зб. наук. праць: У 3-х т. – К.: Принт-Сервіс, 2016. – Т.ІІ. – С. 354–356.
62. Яцентюк Ю. В. Природні туристичні об'єкти Чернівецького району Вінницької області. / Ю. В. Яцентюк, А. М. Євсович // Materials of the XII International scientific and practical conference, “Science without borders”, - 2016. Volume 17. Ecology. Geography and geology. Chemistry and chemical technology. Agriculture. Veterinary medicine.- Sheffield. Science and education LTD. - P.52-54.
63. Яцентюк Ю. В. Історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси Чернівецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, А. М. Євсович // Materiały XII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji “Europejska nauka

- XXI powieką - 2016”, Volume 13. *Ecologia. Geografia i geologia. Chemia i chemiczne technologie. Rolnictwo.- Przemysł. Nauka i studia* - Str. 52-54.
64. На Вінниччині 30-ть садиб приймають «зелених» туристів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://i-vin.info/news/na-vinnychchyni-30-t-sadyb-pryumatayut-zelenykh-turystiv-21506>].
65. Яцентюк Ю. В. Екомережа Мурованокуриловецького району як парадинамічна антропогенна ландшафтна система / Ю. В. Яцентюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2016. – Вип. 28, № 3-4. – С. 35–44.
66. Яцентюк Ю. В. Особливості рельєфу Чернівецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, А. М. Євсович // Географія та екологія: наука і освіта: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю). – Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. – С. 213–216.
67. Яцентюк Ю. В. Сполучні території екомережі Мурованокуриловецького району / Ю. В. Яцентюк // Матеріали Першої Мурованокуриловецької науково-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2016. – С. 26 – 30.
68. Яцентюк Ю. В. Географія Поділля і туризм. Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт для студентів географічних спеціальностей ВНЗ III–IV рівнів акредитації. – Вінниця: Видавництво «Друкарня «Діло», 2016. – 36 с.
69. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття Крижопільського та Піщанського районів Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Зірковська В. А. // Materials of the XII International scientific and practical conference, “Conduct of modern science”, - 2016. Volume 18. *Geography and geology. Chemistry and chemical technology. Mathematics. Physics.- Sheffield. Science and education LTD.* - P.12-14.
70. Яцентюк Ю. В. Перспективи створення Подільсько-Дністровського національного природного парку / Яцентюк Ю. В., Кочержук Я. І. // Materials of the XII International scientific and practical conference, “Conduct of modern science”, - 2016. Volume 18. *Geography and geology. Chemistry and chemical technology. Mathematics. Physics.- Sheffield. Science and education LTD.* - P.15-17.
71. Яцентюк Ю. В. Локальні сполучні території екомережі Мурованокуриловецького району Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Кочержук Я. І. // Materiály XIII mezinárodní vědecko - praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti - 2017» (22 - 28 února 2017 г.). – Vol. 9. *Stavebnictví a architektura Geografie a geologie Matematika Moderních informačních technologií: Praha. Publishing House «Education and Science» 2017.* - Stran. 52-54.
72. Яцентюк Ю. В. Річки Крижопільського району Вінницької області. / Ю. В. Яцентюк, В. А. Зірковська // Materiály XIII mezinárodní vědecko - praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti - 2017» (22 - 28 února 2017 г.). – Vol. 9. *Stavebnictví a architektura Geografie a geologie Matematika Moderních*

informačních technologií: Praha. Publishing House «Education and Science» 2017. – Stran.42-44.

73. Подільські джерела: альманах. № 4: Архітектурна Вінниччина: час, простір, особистості / ред. Л. М. Загородня. – Вінниця : Правда АРТ, 2012. – 191 с.

74. Реєстр природно-заповідного фонду Вінницької області / уклад.: Є. І. Вороніна, І. М. Кононова, О. В. Коник; заг. ред. О. Г. Яворської. – Вінниця, 2005. – 51 с.

75. Яцентюк Ю. Перспективні до заповідання території Мурованокуриловецького району / Ю. Яцентюк // Матеріали Другої Мурованокуриловецької науково-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С. 443–450.

76. Яцентюк Ю. Річки Чернівецького району Вінницької області / Ю. Яцентюк // Матеріали Першої Чернівецької наукової історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С. 246–249.

77. Яцентюк Ю. В. Екомережа Могилів-Подільського району / Ю. В. Яцентюк // Матеріали Шостої Могилів-Подільської науково-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С. 420–423.

78. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття Крижопільського та Піщанського районів Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, В. А. Зірковська // Актуальні питання географічних, біологічних і хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи дослідження: Зб. наук. праць ВДПУ / Відп. ред. А. В. Гудзевич. – Вінниця, 2017. – Вип.14 (19). – С. 24–25.

79. Яцентюк Ю. В. Екомережа Могилів-Подільського району / Ю. В. Яцентюк // Шоста Могилів-Подільська науково-краєзнавча конференція / Матеріали конференції, (Могилів-Подільський, 27-28 жовтня 2017 р.) – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С.420 – 423.

80. Яцентюк Ю. В. Натуральні ландшафти Чернівецького району Вінницької області / Ю. В. Яцентюк, А. М. Дмитришена // Перша Чернівецька наукова історико-краєзнавча конференція / Матеріали конференції, (сmt.Чернівці, 6 жовтня 2017 р.) – Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2017. – С.174 – 179.

81. Яцентюк Ю. В. Класифікація і типологія парадинамічних антропогенних ландшафтних систем / Ю. В. Яцентюк // Природні ресурси регіону: проблеми використання, ревіталізації та охорони: Матеріали III-го міжнародного наукового семінару. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 386–390.

82. Яцентюк Ю. В. Міські парадинамічні антропогенні ландшафтні системи / Ю.В. Яцентюк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Екологія». – 2018. – Вип.18. – С. 69–79.

83. Рекреаційно-туристські ресурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.geograf.com.ua/glossary/termini-z-galuzi-turizmu-ta-rekreatsiji/rekreatsijno-turistski-resursi>]

84. Соціальний проект «Зелений туризм для всіх» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://irp.vn.ua/!_ata/data/80.pdf].
85. Яцентюк Ю. В. Класифікація парагенетичних і парадинамічних зв'язків у ландшафтних системах. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія " Екологія". – 2018. – Вип. 19. – С.30-38.
86. Яцентюк Ю. В. Сполучні території парадинамічної антропогенної ландшафтної системи екомережі Жмеринського району / Ю. В. Яцентюк // Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування: освіта – наука – виробництво – 2018: Збірник тез доповідей XXI Міжнародної науково-практичної конференції. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – С. 206–209.
87. Яцентюк Ю. В. Парадинамические связи в горнопромышленных парадинамических антропогенных ландшафтных системах Украины / Ю. В. Яцентюк // Магілєўскі мерыдыян. – Т.18. – Вып.1-2 (41-42). – 2018. – С.71– 76.
88. Яцентюк Юрий Васильевич. Парадинамическая антропогенная ландшафтная система экосети Могилёв-Подольского района Винницкой области Украины / Ю. В. Яцентюк // Журнал Белорусского государственного университета. География. Геология. 2018. Вып.2.- с.35-49.
89. Яцентюк Ю. В. Парадинамічні антропогенні ландшафтні зони гідрогеологічного та гідрологічного впливів гірничопромислових об'єктів на довкілля / Ю. В. Яцентюк // Мікроосередкові процеси в антропогенних ландшафтах: Матеріали науково-практичної конференції. – Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. – С. 79–83.
90. Яцентюк Ю. В. Парадинамическая зона минерального (геоморфологического) влияния водохранилищ Подольского региона Украины / Ю. В. Яцентюк // Проблеми на географіята. – 2018. – Вып. 1-2. – С. 101–112.
91. Яцентюк Ю. В. Екомережа Жмеринського району як парадинамічна антропогенна ландшафтна система / Ю. В. Яцентюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – 2018. – Вип. 30, № 1-2. – С.101–109.
92. Яцентюк Ю. В. Восстановительные территории парадинамической антропогенной ландшафтной системы экосети Могилев-Подольского района Винницкой области Украины / Ю. В. Яцентюк // Магілєўскі мерыдыян. – 2018. – Т.18. – Вып.3-4 (43-44). – С.22–26.
93. Яцентюк Ю. Ключові території парадинамічної антропогенної ландшафтної системи місцевої екомережі Ямпільського району / Ю. Яцентюк // Матеріали Першої Ямпільської науково-краєзнавчої конференції. – Ямпіль–Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2018. – С. 27–30.
94. Яцентюк Ю. Регіональні центри біорізноманіття Жмеринського району як складові парадинамічної антропогенної ландшафтної системи місцевої екомережі / Ю.

- Яцентюк // Слідами історії Жмеринського краю: Матеріали першої науково-краєзнавчої конференції. – Вінниця: ФОП Бабій І.В., 2018. – С. 427–430.
95. Яцентюк Ю. В. Парадинамічна зона біотичного впливу гірничопромислових парадинамічних антропогенних ландшафтних систем. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. - Серія: Географія. – Вінниця, 2018. – Вип. 30. – № 3-4.- С. 10-19.
96. Яцентюк Ю. В. Ландшафтні комплекси долини річки Соб / Яцентюк Ю. В., Гулько А. І. // Materials of the XV International scientific and practical Conference Fundamental and applied science - 2019 , October 30 - November 7, 2019: Sheffield. Science and education LTD - 72 p. – Vol.12. - p. 25-27.
97. Яцентюк Ю. В. Пам'ятки археології як історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси Калинівського району Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Ужун А. Р. // Materials of the XV International scientific and practical Conference Fundamental and applied science - 2019 , October 30 - November 7, 2019: Sheffield. Science and education LTD -72 p. - Vol. 13. - p.15-17.
98. Яцентюк Ю. В. Особливості поверхневих вод регіонального ландшафтного парку „Мурафа” / Яцентюк Ю. В. // Буша: славетні сторінки історії / Матеріали науково-краєзнавчої конференції, 12 жовтня 2019 р, с. Буша Ямпільського району . - Вінниця: ПП Балюк І.Б., 2019.- 196 с. – С. 163-169.
99. Яцентюк Ю. В. Регіональні парадинамічні антропогенні ландшафтні системи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню докт. геогр. наук: [спец.] 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / Яцентюк Юрій Васильович; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2019. – 40 с.
100. Яцентюк Ю. В. Водні ресурси Калинівського району Вінницької області / Яцентюк Ю. В., Ужун А. Р. // Матеріали за XV міжнародна научна практична конференция, Бъдещето въпроси от света на науката - 2019 , 15 - 22 декември 2019 г. География и геология. Математика. Съвременните информационни технологии. Технически науки.: София.«Бял ГРАД-БГ» - Vol. 13. 108 с. - с. 3-5.
101. Яцентюк Ю. В. Екологічна ситуація у долині річки Соб / Яцентюк Ю. В., Гулько А. І. // Матеріали за XV міжнародна научна практична конференция, Бъдещето въпроси от света на науката - 2019, 15 - 22 декември 2019 г.: София. «Бял ГРАД-БГ» - 60 с. – Vol.12.- p.24-26.
102. Яцентюк Ю. В. Регіональні центри біорізноманіття екомережі Могилів-Подільського району Вінницької області / Яцентюк Ю. В. // Екологія, неоекологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування : Матеріали VII Міжнародної наукової конференції молодих вчених, 28 – 29 листопада 2019 р. – Харків, 2019. – 227 с. – С.114-116.